

Tadqiqot.uz

ЎЗБЕКИСТОНДА
ИЛМИЙ-АМАЛИЙ
ТАДҚИҚОТЛАР
МАВЗУСИДАГИ
КОНФЕРЕНЦИЯ
МАТЕРИАЛЛАРИ

2020

- » Ҳуқуқий тадқиқотлар
- » Фалсафа ва ҳаёт соҳасидаги қарашлар
- » Тарих саҳифаларидағи изланишлар
- » Социология ва политологиянинг жамиятимизда тутган ўрни
- » Иқтисодиётда инновацияларнинг тутган ўрни
- » Филология фанларини ривожлантириш йўлидаги тадқиқотлар
- » Педагогика ва психология соҳаларидағи инновациялар
- » Маданият ва санъат соҳаларини ривожланиши
- » Архитектура ва дизайн йўналиши ривожланиши
- » Техника ва технология соҳасидаги инновациялар
- » Физика-математика фанлари ютуқлари
- » Биомедицина ва амалиёт соҳасидаги илмий изланишлар
- » Кимё фанлари ютуқлари
- » Биология ва экология соҳасидаги инновациялар
- » Агропроцессинг ривожланиш йўналишлари
- » Геология-минерология соҳасидаги инновациялар

conferences.uz

No 20
30 сентябрь

**"ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАР"
МАВЗУСИДАГИ РЕСПУБЛИКА 20-КҮП ТАРМОҚЛИ
ИЛМИЙ МАСОФАВИЙ ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИЯ
МАТЕРИАЛЛАРИ
8-ҚИСМ**

**МАТЕРИАЛЫ РЕСПУБЛИКАНСКОЙ
20-МЕЖДИСЦИПЛИНАРНОЙ ДИСТАНЦИОННОЙ
ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИИ НА ТЕМУ "НАУЧНО-
ПРАКТИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ"
ЧАСТЬ-8**

**MATERIALS OF THE REPUBLICAN
20-MULTIDISCIPLINARY ONLINE DISTANCE
CONFERENCE ON "SCIENTIFIC AND PRACTICAL
RESEARCH IN UZBEKISTAN"
PART-8**

ТОШКЕНТ-2020

УУК 001 (062)
КБК 72я43

"Ўзбекистонда илмий-амалий тадқиқотлар" [Тошкент; 2020]

"Ўзбекистонда илмий-амалий тадқиқотлар" мавзусидаги республика 20-кўп тармоқли илмий масофавий онлайн конференция материаллари тўплами, 30 сентябрь 2020 йил. - Тошкент: Tadqiqot, 2020. - 58 б.

Ушбу Республика-илмий онлайн конференция 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналишлари бўйича Ҳаракатлар стратегиясида кўзда тутилган вазифа - илмий изланиш ютуқларини амалиётга жорий этиши йўли билан фан соҳаларини ривожлантиришга баршиланган.

Ушбу Республика илмий конференцияси таълим соҳасида меҳнат қилиб келаётган профессор - ўқитувчи ва талаба-ўқувчилар томонидан тайёрланган илмий тезислар киритилган бўлиб, унда таълим тизимида илфор замонавий ютуқлар, натижалар, муаммолар, очимини кутаётган вазифалар ва илм-фан тараққиётининг истиқболдаги режалари таҳлил қилинган конференцияси.

Масъул муҳаррир: Файзиев Шохруд Фармонович, ю.ф.д., доцент.

1.Хуқуқий тадқиқотлар йўналиши

Профессор в.б.,ю.ф.н. Юсувалиева Раҳима (Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети)

2.Фалсафа ва ҳаёт соҳасидаги қарашлар

Доцент Норматова Дилдора Эсоналиевна(Фарғона давлат университети)

3.Тарих саҳифаларидағи изланишлар

Исмаилов Ҳусанбой Маҳаммадқосим ўғли (Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси хузуридаги Таълим сифатини назорат қилиш давлат инспекцияси)

4.Социология ва политологиянинг жамиятимизда тутган ўрни

Доцент Уринбоев Хошимжон Бунатович (Наманганд мухандислик-қурилиш институти)

5.Давлат бошқаруви

PhD Шакирова Шоҳида Юсуповна (Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси хузуридаги "Оила" илмий-амалий тадқиқот маркази)

6.Журналистика

Тошбоева Барнохон Одилжоновна(Андижон давлат университети)

7.Филология фанларини ривожлантириш йўлидаги тадқиқотлар

Самигова Умида Хамидуллаевна (Тошкент вилоят халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш худудий маркази)

8.Адабиёт

PhD Абдумажида Дилдора Раҳматуллаевна (Тошкент Молия институти)

9.Иқтисодиётда инновацияларнинг тутган ўрни

Phd Воҳидова Меҳри Ҳасанова (Тошкент давлат шарқшунослик институти)

10.Педагогика ва психология соҳаларидағи инновациялар

Турсунназарова Эльвира Тахировна (Навоий вилоят халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш ҳудудий маркази)

11.Жисмоний тарбия ва спорт

Усмонова Дилфузахон Иброҳимовна (Жисмоний тарбия ва спорт университети)

12.Маданият ва санъат соҳаларини ривожлантириш

Тоштемиров Отабек Абидович (Фарғона политехника институти)

13.Архитектура ва дизайн йўналиши ривожланиши

Бобоҳонов Олтибой Раҳмонович (Сурхандарё вилояти техника филиали)

14.Тасвирий санъат ва дизайн

Доцент Чарисев Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

15.Мусиқа ва ҳаёт

Доцент Чарисев Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

16.Техника ва технология соҳасидаги инновациялар

Доцент Нормирзаев Абдуқаюм Раҳимбердиевич (Наманган мухандислик-курилиш институти)

17.Физика-математика фанлари ютуқлари

Доцент Соҳадалиев Абдурашид Мамадалиевич (Наманган мухандислик-технология институти)

18.Биомедицина ва амалиёт соҳасидаги илмий изланишлар

Т.Ф.д., доцент Маматова Нодира Мухтаровна (Тошкент давлат стоматология институти)

19.Фармацевтика

Жалилов Фазлиддин Содиқовиҷ, фарм.ф.н., доцент, Тошкент фармацевтика институти, Дори воситаларини стандартлантириш ва сифат менежменти кафедраси мудири

20.Ветеринария

Жалилов Фазлиддин Содиқовиҷ, фарм.ф.н., доцент, Тошкент фармацевтика институти, Дори воситаларини стандартлантириш ва сифат менежменти кафедраси мудири

21.Кимё фанлари ютуқлари

Рахмонова Доно Қаххоровна (Навоий вилояти табиий фанлар методисти)

22.Биология ва экология соҳасидаги инновациялар

Йўлдошев Лазиз Толивович (Бухоро давлат университети)

23.Агропроцессинг ривожланиш йўналишлари

Доцент Сувонов Боймурод Ўралович (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш мухандислари институти)

24.Геология-минерология соҳасидаги инновациялар

Phd доцент Қаҳҳоров Ўқтам Абдурахимович (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш мухандислари институти)

25.География

Йўлдошев Лазиз Толивович (Бухоро давлат университети)

Тўпламга киритилган тезислардаги маълумотларнинг хаққонийлиги ва иқтибосларнинг тўғрилигига муаллифлар масъулдир.

© Муаллифлар жамоаси

© Tadqiqot.uz

PageMaker\Верстка\Сахифаловчи: Шахрам Файзиев

Контакт редакций научных журналов. tadqiqot.uz

ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of tadqiqot.uz

Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000

АДАБИЁТ

1. Annazarova Baxtigul Yo‘ldoshevna	
O‘ZBEK ADABIYOTI – JAHON ADABIYOTI KONTEKSTIDA	8
2. Karimova Dilnoza	
XOSIYAT RUSTAMOVA SHE’RLARIDA VATAN MAVZUSI.....	10
3. Narimanova Jamola Yuldashbayevna	
THE EXPRESSION OF POLITICAL AND AESTHETICAL VIEWS IN ALICE WALKER’S WORKS.....	11
4. Narimanova Jamola Yuldashbayevna	
ALICE WALKER’S LIFE AND HER CONTRIBUTION TO AMERICAN LITERATURE	13
5. Saидова Райхоной Абдуганиевна	
АДАБИЁТШУНОСЛИКДА СЕМИОТИКАНИНГ ЎРНИ	15
6. Samadova Gavhar	
ADABIYOT – SO‘Z SAN’ATI	17
7. Azizova Dilafruz To‘xtasinovna	
«NAVOIY» - TARIXIY-BIOGRAFIK ROMAN JANRINING NODIR NAMUNASI	18
8. Hatamova Iroda Eshimboyevna	
BADIY ASAR KOMPOZITSIYASI	20
9. Muhammadjonova Dilfuza A’zamjon qizi	
SUJET HAQIDA TUSHUNCHА	22
10. Ваҳобова Шоҳиста Улугбек қизи	
АЛЛА ЖАНРИНИНГ ЎЗБЕК МИЛЛИЙ ТАФАККУРИ ТАРАҚКИЁТИДАГИ ЎРНИ	24
11. Egamberdiyeva Dilfuza Usmonaliyevna	
CHO‘LPON IJODINI O‘RGANISH	26
12. Jiyanboyeva Dilfuzaxon Turg‘unovna	
FURQAT – LIRIK SHOIR	28
13. Karimova Dildora Ergashevna	
MASHRAB LIRIKASI	30
14. Meliyeva Mavludaxon Orifovna	
O‘ZBEK ADABIYOTSHUNOSLIGIDA FITRAT IJODINING O‘RGANILISHI	32
15. Nuriddinova Muniraxon Ilhomovna	
BOBORAHIM MASHRAB IJODINING O‘ZBEK ADABIYOTIDA TUTGAN O‘RNI	34
16. Qahhorova Muxlisa Umarqulovna	
TIL-MILLAT KALITIDIR	36
17. Qamardinova Nozima Najmidin qizi	
OYBEKNING “QUTLUG‘ QON” ROMANIDA BADIY DETALNING G‘OYAVIY-ESTETIK XUSUSIYATLARI	38
18. Shokirova Shoira A’zamovna	
OYBEKNING NAVOIY HAQIDAGI QARASHLARI	40
19. Tangriberdiyeva Gulbahor Sheraliyevna	
MUSTAQILLIK YILLARIDA FITRAT IJODINING O‘RGANILISHI	42
20. To‘rayeva Shohista Abdulxamitovna	
ADABIYOT - MA’NAVIY YUKSALISH VOSITASI	44
21. To‘xtaboyeva Muhayyoxon Odiljonovna	
SAID AHMAD IJODIDA XALQ OG‘ZAKI IJODINING O‘RNI	46
22. Xalniyazova Charos Bahramovna	
QISSA JANRINING O‘ZIGA XOSLIGI	48

МУНДАРИЖА \ СОДЕРЖАНИЕ \ CONTENT

23. Xudoyberdiyeva Ma'mura Nabiyevna	
ALISHER NAVOIY IJODINING O'RGANILISHI	50
24. Yarashova Zarnigor Abdulla qizi	
MUSTAQILLIK YILLARIDA CHO'LPON IJODINING O'RGANILISHI.....	52
25. Yulchibayeva Gulasal Sharifovna	
MAHMUDXO'JA BEHBUDIYNING JADIDCHILIK FAOLIYATI.....	54
26. Yusupova O'lmasxon Jaloliddinovna	
FOLKLOR-XALQ OG'ZAKI IJODI	56

АДАБИЁТ

O'ZBEK ADABIYOTI – JAHON ADABIYOTI KONTEKSTIDA

*Annazarova Baxtigul Yo'ldoshevna
Xorazm viloyati Yangiariq tumani
7-sod maktabining ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi
Телефон: +998(94)1177981
annazarovab@mail.ru*

Annotatsiya: Ushbu maqolada o'zbek adabiyoti uzoq asrlardan beri Jahon adabiyotining tarkibiy qismi bo'lib kelayotganligi haqida qisqaha ma'lumatlar beriladi.

Kalit so'zlar: o'zbek adabiyoti, Jahon adabiyoti, Qodiriy, Cho'lpon, Oybek, G'afur G'ulom, Hamid Olimjon, Shayxzoda, Mirtemir, Asqad Muxtor.

Har bir milliy adabiyot qaysi tilda va qaysi jug'rofiy mintaqada yaratilgan bo'lmashin, jahon adabiyotining tarkibiy qismi hisoblanadi. Faqat bunday sharafga erishish uchun bu adabiyot shakllanish va rivojlanish yo'lini bosib o'tgan, boshqa milliy adabiyotlar bilan ijodiy aloqada harakat etayotgan bo'lishi lozim.

Mumtoz o'zbek adabiyoti uzoq asrlardan beri Sharq adabiyotining tarkibiy qismi bo'lib kelgan. Jahon adabiyotini Sharq adabiyotisiz – buyuk fors shoirlari Abulqosim Firdavsiy, Muslihiddin Sa'diy, Hofiz Sheroziy, Umar Hayyom va buyuk o'zbek shoirlari Alisher Navoiy, Lutfiy, Bobur, Mashrablarsiz tasavvur etish mumkin bo'lmaganidek, shu adabiyot bag'rida tug'ilib ulg'aygan yangi o'zbek adabiyotisiz ham tasavvur etish qiyin.

XX asr boshlarida jadid adabiyoti sifatida maydonga kelgan yangi o'zbek adabiyoti yuz yildan ziyodroq tarixi mobaynida shunday ulug' shoir va yozuvchilarni etishtirib berdiki, ularning asarlari va erishgan ijodiy yutuqlari nafaqat yangi o'zbek adabiyoti, balki jahon adabiyoti taraqqiyotiga ham hissa bo'lib qo'shilgan, desak mubolag'a qilmagan bo'lamiz. Lekin biz "jahon adabiyoti" deganimizda, asosan Evropa va Amerika xalqlari adabiyotini nazarda tutib kelamiz. Holbuki, "jahon adabiyoti" tushunchasi, bu adabiyotlardan tashqari, Osiyo, Afrika va sobiq SSSR xalqlari adabiyotlarini ham o'z qamroviga oladi.

Yangi o'zbek adabiyoti tarixi: jadid adabiyoti (1900–1919), proletar adabiyoti (1919–1933), sotsialistik realizm adabiyoti (1934–1960), mustaqillik arafasi adabiyoti (1961–1990) va mustaqillik adabiyoti (1991 yildan hozirgacha) davrlaridan tashkil topgan. Yangi o'zbek adabiyoti tarixinining proletar va sotsialistik realizm adabiyotlari davrini inobatga olmaganda, o'zbek adabiyoti o'z tarixinining boshqa barcha davrlarida jahon adabiyoti bilan uzviy aloqada va shu adabiyotning magistral taraqqiyot yo'lidan bordi. Hatto sotsialistik realizm metodi hukmronlik qilgan yillarda ham Oybek, G'afur G'ulom, Hamid Olimjon, Shayxzoda, Mirtemir, Asqad Muxtor singari iste'dodli o'zbek yozuvchilari shu metodning ta'sir doirasidan batamom chiqib keta olmagan bo'lsalar-da, badiiy yuksak asarlarni yaratdilar. Yangi milliy adabiyotimiz xazinasida kommunistik mafkuradan xoli, umuminsoniy adabiy, madaniy va ma'naviy qadriyatlarning mustahkamlanishiga xizmat qiluvchi asarlar oz emas.

Shu narsa ajoyibki, yangi o'zbek adabiyotining asoschilaridan biri Abdulla Qodiriy ilk o'zbek romanini yaratish uchun Sharq nosirlarining adabiy-badiiy an'analarini o'rganish bilan birga, Jurji Zaydon orqali G'arb romannavislik maktabi vakili Valter Skottning ijodiy tajribasidan ham samarali foydalandi. Cho'lpon "O'tkan kunlar" bilan tug'ilgan o'zbek romannavislik maktabiga jahon romannavisligining eng yaxshi an'analarini dadil olib kirdi. Behbudiy, Fitrat va Hamza esa o'zbek folklori ta'sirida tug'ilgan xalq teatri zaminida Evropa teatri va dramaturgiyasiga tamoyillari ustuvorlik qilgan professional o'zbek teatri va dramaturgiyasiga poydevor qo'ydilar.

O'tgan asrning 50-yillarda zulm va yovuzlik dahosi Stalining o'limi, shaxsga sig'inish davri fojiali oqibatlarining oshkor bo'lishi, sovet mamlakatiga yangi hayot shabadalarining kirib kela boshlashi bilan yozuvchilarimizda muayyan darajada erkin nafas olish va ijod qilish imkoniyati tug'ildi. Adabiyotimizga 50-yillarda Odil Yoqubov va Pirimqul Qodirov avlodni, 60-yillarda esa Erkin Vohidov va Abdulla Oripov avlodni chaqmoqdek chaqnab kirib keldi. SHu davrdan boshlab o'zbek adabiyoti bilan jahon adabiyoti o'rtasidagi masofa yil sayin qisqara boshladi.

Hind xalqining dohiylaridan biri Javoharla'l Neru: "Men o'z mamlakatim darvozasini boshqa barcha madaniyatlarga ochib qo'yan edim, endi barcha mamlakatlarning darvozalari mening mamlakatim madaniyati uchun ochilib turishini istayman", [1.3] – degan edi. Yozuvchilarimiz o'sha davrda bizning mamlakatimiz darvozasi boshqa madaniyatlar uchun ochila boshlaganidan sarxush bo'lgan, lekin shu darvozalar bizning adabiyotimiz uchun ham ochiq bo'lishi mumkinligini xayollariga ham keltira olmagan edilar.

To'g'ri, Ikkinci jahon urushidan keyin Sadriddin Ayniy va Oybekning, keyinchalik esa Abdulla Qodiriy, Abdulla Qahhor, Odil Yoqubov, Pirimqul Qodirov va boshqa yozuvchilarning asarlari ham Evropa va Osiyo xalqlari tillariga tarjima qilinib, shu xalqlarning ham madaniy mulkiga aylana boshladi. Demak, bu yozuvchilarning asarlari jahon adabiyoti andozalariga muvofiq keladigan asarlar, ularning o'zlarini ham hozirgi jahon adabiyoti namoyandalari bilan tenglasha oladigan ijodkorlar deb topildi.

O'zbek adabiyoti yaqin-yaqingacha "sovet adabiyoti" degan ko'p millatli adabiyotning bir qismi sifatida yashab kelgan bo'lsa, hozir jahon adabiyotining tom ma'noda tarkibiy qismidir. "Jahon adabiyoti"ning "sovet adabiyoti"dan farqi, avvalo, shundaki, "sovet adabiyoti"dan farqli o'laroq, "jahon adabiyoti" oilasiga mansub adabiyotlar tasvir ob'ekti, qahramonlari, tili va uslubining milliy o'ziga xosligini to'la saqlab qolganligi hamda "g'oyaviylik, partiyaviylik va zamонавиylıк" kishanlaridan xalos bo'lganligi bilan ajraladi va qadrlanadi. Sharq – shoirlar vatani. Sharkning ajralmas qismi O'zbekiston ham shoirlar vatani. Jadid she'riyati bulog'idan otlib chiqqan 30-yillar she'riyati shunday go'zal asarlar bilan jilvalanib, ifor taratib turadiki, bu asarlarning mualliflari – Oybek, G'afur G'ulom, Hamid Olimjon, Uyg'un, Usmon Nosir singari shoirlarni jahon she'riyatining shu davrda yashagan xohlagan namoyandasini bilan qiyoslang, o'zbek shoirlarining ularidan kam emasligini ko'rib quvonasiz.

Hozirgi o'zbek nasrining roman va qissa janrlari to'g'risida gapiradigan bo'lsak, Abdulla Qodiriy va Cho'lpon boshlab bergan realistik hikoya janrida erishilgan yutuqlarni ham chetlab o'tish insofdan emas. Asqad Muxtor, Shukur Xolmirzaev, Erkin A'zam, Xurshid Do'stmuhammad, Olim Otaxon, Ulug'bek Hamdam, Isajon Sulton singari yozuvchilar o'zbek milliy hikoyasini shu darajada yuksakka ko'tardilar va ko'tarmoqdalariki, ularning sara asarlarini J.London, A.Chexov ijodi muxlislari hukmiga bermalol tavsiya qilishimiz mumkin [2.182].

O'zbekistonda "Jahon adabiyoti" jurnalining tashkil etilganiga chorak asr bulib qoldi. Jurnal shu davr mobaynida Evropa va Osiyo, Amerika va Avstraliyadagi milliy adabiyotlarning eng yaxshi asarlarini o'zbek tiliga tarjima qilish bilan birga hozirgi o'zbek adabiyotining eng salmoqli, boshqa tillarga tarjima qilinishi mumkin bo'lgan namunalarini ham e'lon qilib bormoqda. Umid qilamizki, bu ikki tomonlama jarayon o'zbek adabiyotining yangi adabiy maktablar va yangi yozuvchilarning ijodiy tajribalar bilan yanada boyishi, rivojlanishi va integratsiya jarayoniga qo'shilishida muhim rol o'ynaydi. Bu jarayonga tortilgan har bir adabiyot unga o'zining milliy o'ziga xosligi bilan kirib kelishi va shunday asarlari bilangina jahon adabiyoti bag'ridan o'rinn olishi mumkin.

Foydalilanigan adabiyotlar ro'yxati:

1. e-adabiyot.uz. // O'zbekistonda adabiy harakatlar. 3-sahifa.
2. "Jahon adabiyoti" jurnali. 2013 yil. 5-son.182-b.

XOSIYAT RUSTAMOVA SHE'RLARIDA VATAN MAVZUSI

*Qorqalpoq davlat universiteti
O'zbek filologiyasi fakulteti
2-kurs talabasi Karimova Dilnoza*

Annototsiya. Ushbu maqolada hozirgi zamон о'zbek she'riyatining yorqin vakillaridan biri Xosiyat Rustamovaning Vatan mavzusidagi she'rлari tahlil qilingan. Ayni paytda ijodkor she'rлarining xalqonaligi quyma satrlarda olib berilgan.

Kalit so'zlar. Xosiyat Rustamova, Vatan mavzusi, xalqona ohang, ozodlik, haqiqiy inson.

O'zbek adabiyoti xuddi bir chamanzor. Bu chamanzorda bir-biridan ajoyib gullar bor, desam xato qilmagan bo'laman. Adabiyotimizda yaratilayotgan epik yoki lirik asarlarni tahlil qilish orqali biz ularning mohiyatini tushunib yetamiz. Jumladan, lirik asarlar, ya'ni she'rлar, poemalar, balladalarni oladigan bo'lsak. Ular har xil mavzularda yoziladi. Masalan, Vatanga bo'lgan muhabbat, tabiat tasviri yoki ota-onaga bag'ishlangan she'rлar. O'zining turli mavzudagi she'rлari bilan o'quvchilar qalbiga birdek manzur bo'lib kelayotgan ijodkorlarimizdan biri Xosiyat Rustamovadir. Ayniqsa, uning Vatan mavzusidagi she'rлari har bir o'quvchining qalbiga yetib boradi. Bu fikrimning isbotini uning quyidagi misralarida ko'rishimiz mumkin:

Vatan! Vatan!
Va yana Vatan!
Yo'qdir buning also talqini
To'lab bo'lmas hech narsa bilan
Vataningda yashash haqini[1,22]

Vatan mavzusidagi she'rлarning ko'philigidagi yurtimizning bog'-u rog'i, tabiatining go'zalligi, tarovati, odamlarining saxiyligi, buyuk o'tmishi va ota-bobolarga sodiqlik tasvirlanadi. Xosiyat Rustamovaning she'rлarida esa Vatan shunday bebahoki, uni yuragining tubiga yashiradi. Har bir qarich yerini ardoqlaydi. Buni quyidagi quyma satrlarda ko'rishimiz mumkin:

Vatan-buyuk! Vatan bu yer sharida,

Shu yoshimga qadar anglamay o'tdim
Bugun Gollandiya ko'chalarida
Kelar seni quchoqlab o'pgim. [1,25]

Xosiyat Rustamovaning Vatan mavzusidagi she'rлarining har bir misrasida olam-olam ma'no mujassam. Shoira Vataniga bo'lgan muhabbatini doimo yuragida saqlaydi. Uning har bir qarich yeriga sodiq bo'ladi. Agarda o'zga yurtlarda bo'lsa, doimo Vatanini sog'inadi. Undagi odamlarning taftini olislarda ham his qiladi. Vatan bu muqaddas va ulug' dargoh. Har bir insonga o'zi tug'ilib o'sgan joydan aziz joy bo'lmaydi. Ardoqli shoirimiz Ibroyim Yusupov aytganlaridek: "Har kimning tug'ilgan yeri-Misr shahri". Shuning uchun ham Vatanning azizligini, uning muqaddasligini barchaga baralla oshkor qilib she'rлar yoziladi, qo'shiqlar yaratiladi. She'r shoirning barcha his-tuyg'ularini oshkor qiladi. Chunki haqiqiy shoir she'rda qalbini to'la-to'kis ochadi. Shoir boshqa paytlarda o'z kechinmalarini yashira oladi, lekin she'r bitayotganda u bunday qila olmaydi. Tarixdan barchaga ma'lumki, ijodkorlar uchun yurt ozodligi muqaddas tushuncha bo'lgan. Ular hamisha shu ozodlik uchun kurashib yashaganlar. Ozodlik tushunchasi ularga suv va havo kabi zarur bo'lgan. Xosiyat Rustamovaning "Ishg'ol" to'plamidan olingan quyidagi "Ozodlik" she'ri fikrimning isbotidir. Ijodkor ozodlik tushunchasini bu she'rida go'zal o'xshatishlar bilan tasvirlab bergen.

Adabiyotlar

- Рустамова Х. Ридо (шеърий тўплам). –Т.: Янги аср авлоди, 2005
- Ҳаққулов И. Ижод иқлими. –Т.: Фан, 2009.

THE EXPRESSION OF POLITICAL AND AESTHETICAL VIEWS IN ALICE WALKER'S WORKS

Narimanova Jamola Yuldashbayevna
Teacher at Uzbekistan state
World Languages University,
Tashkent city, Uzbekistan.
Tel: +998907885256
jamola.narimanova@mail.ru

Abstract: The emergence of black women's writing in African-American continents constituted both a literary and a political revolution. It further created a major social realignment as the process of writing turned into personal expression which centered round public interpretation resulting in social and political consequences. However, the liberation of women in general seems to be new, because it follows a lull in feminism until 1960. The present study on Alice Walker attempts to survey in detail and evaluate critically her select novels from the stand point of black consciousness and quest for identity. The research work lays bare the existential plights and excruciating experiences of black women who have to undergo double oppression due to race and gender.

Key words: Social and political consequences, black women, racist, public sense, criticism, racism, male brutality

All the women characters in Walker's works are victims suppressed by the social system and the oppressive value patterns of the black race. The main focus of the thesis is on the struggle of black women to forge an identity for them and also to their racial consciousness. This consciousness also brings a sense of solidarity for the black women with women in general. There is no modern writer who calls himself an "author and medium" means nonsense, and Alice Walker is really totally like me and a representative writer for our present time. The success of color Purple deserves color; Walker's sensitivity is very close to the spirit of the century. Instead of trying to analyze the poetic and artistic prose that is unique to me is not yet authorized to make a judgment or "In our search On "Mother's Gardens That Bypass Me," I focus here on Walker's meditation to his recognized predecessor, Zora Neel Hurston. Not here more important to me than this book, Walker writes of Hurston's mastery. Described by Alice Walker in The Black Writer and the Southern Experience his attitude towards the south is very dubious. Walker is capable of that remember the big white world with great anger The "evil greedy people" who paid three hundred dollars to his landlord father during twelve months of labor he can do it "to death" Remember the "public sense" that allowed blacks overcoming the difficulties of such a racist and sometimes overcoming him society Although he insists he is "not nostalgic" for lost poverty, he can also lyrically recall the beauties of the south the earth "loves the earth so much that man longs to taste it, and sometimes does ". She even rejected southern black religious traditions as a college student because she saw them in part. as her mind is the "palliative of the white man," she values it in a different way because she is people "suddenly turned into something simple and noble", "anti-inflammatory agent". Walker's ambivalence, therefore, is a rich and complex way of seeing, the way she sees her southern background, which also hinders him simply to romanticize the south or to make it look overly simplistic frustration and protest. What can Ambivalence or Grange Copeland call "Two-Headed" allows Walker to tell the whole truth about her Experience in the South. Avoiding the "blindness" created by her awareness of the injustices done to blacks in the South, she is able to draw "a great deal of positive material" from her outwardly "underprivileged background. In fact, she emphasizes her status as a southern black writer gives it special advantages: No one wanted a better inheritance than this in the South, a black writer was bequeathed, for mercy the earth, beyond our knowledge of evil to humanity, and adherence to a sense of justice. We also inherit a great responsibility, for we have only to give a voice of bitter bitterness for centuries hatred, as well as compassion and supportive compassion. Walker's feeling of being both a black and a southern writer, then, gives him the opportunity to participate in literary traditions that include a wealth of worldviews It is lost in the mainstream of American literature. In "Save life belongs to you: The importance of models

in an artist's life, she says expresses concern for the general pessimism of modern American literature. In her view, twentieth-century Americans were "deeply saddened by defeat." literature because "American writers tended to finish themselves and their books the lives of the heroes, as if there was no better being to fight. " But because the southern black experience is based on both "struggle" and "some" the great freedom that results from such a struggle, the black writer is able to do so Overcome the frustration that pervades modern literature. That is why African-American writers participate in literary traditions it is characterized by a clear critique of modern life and its peculiarities the ability to restore human values and thus provide important affirmations give a unique vitality and resonance to black American literature. The only work that best represents Walker's strong ambivalence towards the southern life his first novel, the third life of Grange Copeland, a book distinguished by its vitality and resonance.

In conclusion, all of Alice Walker's novels are "racist," sexism, classism, and colorism" and their demands for general equality. Even The color purple, she was recognized by critics and formed Walker a great American writer, the charges in the division are reversed racism and male brutality. Alice, who declared herself a "revolutionary" author Walker was never intimidated by negative criticism of his controversy offers fiction. During her essay collections "In Search of Our Mothers" Lives with gardens and words, and in many interviews she speaks clearly her political and aesthetic views as a "woman" are "faithful to life" and the integrity of both men and women," mine "black women" embracing "the abundance of oppression" and the struggle " and ultimately for" human life.

References:

1. Barnett, Pamela E. "'Miscegenation,' Rape, and 'Race' in Alice Walker's *Meridian*." *Southern Quarterly: A Journal of the Arts in the South*, 39:3 (2001 Spring), pp. 65–81.
2. *Alice Walker: Comprehensive Research and Study Guide*. Broomall, PA: Chelsea House, 2000.

ALICE WALKER'S LIFE AND HER CONTRIBUTION TO AMERICAN LITERATURE

Narimanova Jamola Yuldashbayevna
Teacher at Uzbekistan state
World Languages University,
Tashkent city, Uzbekistan.
Tel: +998907885256
jamola.narimanova@mail.ru

Abstract: The purpose of this article is to provide basic information about the life of Alice Walker and her contributions to American literature. In addition, the article discusses how the main works can be useful and helpful to readers. Alice Walker undoubtedly occupies a prominent place in the envy of African-American literature. It reflects the struggles and journeys of African American men and women an effort to strengthen and liberate the entire black race. She is associated with the “survival” of his people, who have been discriminated against, humiliated and humiliated by the white American majority. Walker focuses on black women’s survival strategies in a racist white society and a patriarchal black society. Her personal experiences and observations as a black woman are repeated in her works and her characters. In his skills, Walker deftly demonstrates that being a black woman is twice as difficult as just being a woman or a black man.

Keywords: Discrimination, black women, oppression, women’s strategies, civil rights, equality, humanity, black community.

Several-time award-winning author and activist Alice Malsenior Walker was born on February 9, 1944, in a small community outside Eatonton in Wards Chapel, Putnam County, Gatta. She partners Willie Lee Walker and Minnie Lowe (Tallula) Grant Walker (Bates 2; White 11-13; World Changed xi). Waiting for Walker’s arrival, her parents hired obstetrician Miss Fanny, this opportunity was money for them for the first time. Walker, however, she was born before Miss Fanny arrived (White 11-13). Walker started first grade a year earlier than usual at the age of four because her mother had to work to support the Walker family and there was no one to look after his young, curious and very independent child. Walker enrolled in the Miss Reynolds class at East Putnam in 1948, Walker’s father merged the school, where a strong education helped the young Walker in the hope of preventing him from facing a future that would force him to work in the fields to feed himself. Miss Reynolds noted Walker’s interest and intelligence in the classroom from a very early age. Walker graduated from Butler-Baker High School in 1961 with a degree in valedictory. Although he planned to go to university in Savannah, Walker attended Spelman College in Atlanta, Georgia. Her visit was funded by a “rehabilitation” scholarship received by Spelman and seventy-five dollars he received from team members in Eatonton. In August 1961, he left his home for Atlanta with a suitcase, a sewing machine, and a typewriter. Walker felt more and more at school because she felt she couldn’t help enough for students who supported social change. She decided to leave in December 1963. In the first months of 1964, she enrolled at Sarah Lawrence College, a women’s college in Bronchville (on a full scholarship basis), and at the end of that year, Walker won the American Scholar Essay Competition for her presentation “Civil Rights Movement: How Good Was It?”. She became a black history consultant for friends of Mississippi children who were part of the Federal Elementary Program, where she encouraged black women to write autobiographies. Once upon a time, Walker’s first collection of poems was published in 1968. Langston Hughes chose “To Hell with Death” for publication in 1967’s “Best Stories of Negro Writers.” In 1977, Walker published the novel Meridian, which deals with the sacrifices human beings make to humanity as they struggle together. human rights. The novel is dedicated to the clashes between blacks in wrestling (White 285). Published in 1982, Color Purple is based on Walker’s family story of Walker’s lifelong love for Estela’s grandfather “Shug” Perry, although she is married to Rachel. The novel is written in black English and in epistolary style. “In Search of Our Mothers’ Gardens” (1983), released six months after the color purple, sold very well after the Pulitzer Prize. The book, which is a collection of short pieces, discusses how black women relate to other black women, the black community, and themselves.

The title essay, like the Welsh course, further develops the study of the literary theory of black women. Walker was featured on the cover of New York Times magazine's "Novelist Alice Walker: Telling a Black Woman's Story." Alice Walker's sister, Ruth Walker, has begun work on the Peck Theater for the premiere of "Color Purple" in Eatonton and the establishment of the "Color Purple" Scholarship Fund. The film was screened in Eatonton to the delight of Walker's hometown, especially Mrs. Walker. The film was soon nominated for eleven Oscars. Walker's novels are about the journey of black women to integrity. Female characters grow as they move from positions of weakness to positions of relative strength. The protagonists' understanding of the past is so important to their personal change now and that they can change in the future, Walker emphasized, and thought to achieve integrity. Walker's masculine characters achieve psychological health and integrity only if they are able to recognize women's pain and their role in it. Her works are composed of individuals striving for self-expression, leading to self-empowerment. In her personal life, Walker went from an eight-year-old girl with a scar on his right eye to a young teenager who had an early abortion, sat with suicidal thoughts, and then came to life as an active participant in life. The civil rights movement and marriage to a white Jew, the search for originality in her mother's gardens, the expansion of his worldview, his attitude toward women, and her personal growth as a poet and as a writer who talks about the woman who appeared in him. In short, Walker's novels end with the rescue of the heroes. Each key character carries out recovery in a unique way, taking into account differences in circumstances and social environment. Alice Walker, as an activist and writer, seeks to create an understanding between the organization through her work. Although she is an African-American woman, she knows the suffering of the entire black community. She tries to remember the past so that humanity realizes its mistake and creates equality between them.

References:

1. Alice Walker, Living with the Word: Selected Records, 1973-1987, Florida: Harcourt, 1988, p. 40.
2. Alice Walker, interview, New York Times, January 8, 1984.

АДАБИЁТШУНОСЛИКДА СЕМИОТИКАНИНГ ЎРНИ

Сайдова Райхоной Абдуганиевна,
Бухоро давлат университети ўқитувчиси
Телефон: +998 (91) 405 09 07
pedagog_saidova@mail.ru

Аннотация. Ушбу мақолада ўзбек адабиётшунослигида янги соҳа бўлган семиотика ва ундаги белги муносабатлари ҳақида маълумот берилади. Шунингдек, адабиётшуносликда семиотиканинг таҳлил манбаи бўлган бадий матн бадий асар билан муқояса қилинади.

Калит сўзлар: Семиотика, структурализм, белги, бадий матн, бадий асар, бадий-поэтик майдон, структурал таҳлил, бўлак (лекция), коинот, муаллиф ҳокими.

Семиотика белгилар ҳақидаги фандир. Белги кенг қамровли атама бўлиб, табиат, жамият, ҳатто коинот худудидаги тушунчаларни ўз қурилмасига кирита олади.

Структурализм ва семиотиканинг асосчиларидан бири бўлган Ролан Барт ҳеч бир нарса ўз-ўзича **белги** бўла олмаслигини кўрсатган эди. Алломанинг ёзишича, сўз (бирикма, гап, матн парчаси, яхлит матн) белги бўлиши учун бирор-бир тизим таркибига кириши зарур. Олим ўз фикрини кундалик ҳаётга алоқадор мисол орқали тушунтирган. Дейлик, қизил, яшил, сариқ ранглар алоҳида-алоҳида олиб қаралганда, йўл ҳаракати учун аҳамиятга эга эмас. Ана шу учта ранг светофор тизимиға киритилгач, уларнинг ҳар бири назарда тутилган мъянени англата бошлади: қизил тус – тўхтаб туриш, сариқ ранг – бир оз кутиш, яшил – ҳаракатни билдиради. Ролан Барт ва унинг замондошлари структурализм доирасида иш олиб борар эканлар, вақти-вақти билан семиотика, унинг асосий обьекти бўлган белгига ҳам мурожаат этганлар. Чунки улар структур таҳлил жараёнида белгининг қанчалик муҳим аҳамият касб этишига илмий фаолият давомида ишонч ҳосил қилишган. Р. Барт илмий мероси орасида “Мифологиялар”, “Белги тасаввuri”, “Адабиёт ва маъно” каби ишларнинг мавжудлиги фикримизга далил бўла оларди.

Даставвал Ғарбнинг ривожланган мамлакатларида пайдо бўлиб тараққиёт йўлига кирган структурализм ва семиотика ҳақидаги таълимотлар ўтган асрнинг олтмишинчи йиллари бошидан секин-аста бўлса-да, собиқ иттифоқ илмий худудига кириб кела бошлади. Тарту давлат университетида структурал тадқиқотлар маркази иш бошлади. Бадий адабиёт намуналарига матн тарзида қараш, уни белгилар тизими деб эътироф этиш ҳаракати бошланди. Совет даврида Ғарбда пайдо бўлган ҳар қандай таълимот ёхуд назария, гуманитар фан соҳаларига шубҳа билан қараш, уларни инкор этиш тамойили ҳукмрон эди. Ана шундай тарихий-маданий шарт-шароитда академик М.Б. Храпченко семиотика муаммоларига бағищланган иккита тадқиқотини эълон қилди. Олим ўша тузумнинг мафкуравий-сиёсий асосларига таянган адабиётшунослардан фарқли равишда мазкур соҳага илмий-назарий дунёқараш нуқтаи назардан ёндашиб, имкон даражасида холис ваadolатли фикр юритишга ҳаракат қилган. Белги ҳақидаги қарашларни бадий адабиётга нисбатан қўллаш катта самара бераётir. Чунки адабиётшуносликнинг тадқиқ манбаи бўлган бадий матн (қисқартирган ҳолда матн дейиш мумкин) бошдан охир белгилар тизимидан иборат.

Семиотика миллий адабиётшунослигимизда янги соҳа бўлгани учун истифода этилиши зарур айрим атамаларни изоҳлашимиз керак бўлади:

матн (бадий матн) – чек-чегараси бўлмаган бадий-поэтик майдон, у саноб адогига этиб бўлмайдиган белгиларни ўз ичига олади. Мазкур белгилар матннинг бутун худудини қамраб олган ва улар бир - бири билан турли алоқа - муносабатларга киришиб матн яхлитлигини таъмин этади.

Бадий матн нима эканлигини яққолроқ тасаввур қилиш учун уни бадий асар билан муқояса этиш зарур:

1) бадий асар моддийдир, яъни учун маълум бир ўлчов, чегара ҳамда моддий қийматга эга. У кўз орқали кўрилади ва ўқилади. Матн эса мавҳум тушунча. Уни факат ақл-идроқ орқали билиш ва англаш мумкин;

2) бадий асар турғун хусусиятга эга, зеро унга ҳаракат хос эмас, бу жиҳатдан бадий асарнинг зидди бўлган матн муттасил ҳаракатланиш хоссасига эга. Матн ҳаракати белгиларнинг ўзаро муносабатлари орқали амалга ошади;

3) бадиий асар ўз муаллифига эга, ҳатто оғзаки ижод намуналарининг муаллифи халқ деб кўрсатилади. Муаллиф асарнинг соҳиби, мутлоқ хўжайини деб қаралади. Бинобарин, асарнинг ютуғи ҳам, камчиликлари ҳам муаллиф билан боғланади. Бадиий матн эса муаллифдан холидир. У мустақил бадиий тизим бўлиб, ўз қонуниятлари, мезонлари доирасида яшайди ва фаолият кўрсатади. Муаллифни тан олмайди ва унга бўйсунмайди. Матнда муаллиф ҳокими мутлақ эмас. Тўғри, аксарият матнда муаллиф иштирок этади ва ўзининг маълум бир фикр-қараш, ғояларини ифода этади. Семиологик таҳлил жараёнида муаллифга матнни юзага келтирган асосий сиймо сифатида эмас, балки бадиий матн таркибидаги образлардан бири сифатида караш лозим. Ролан Барт “Муаллифнинг ўлими” тадқиқотида бу ҳақда ўз нуқтаи назарларини баён этган.

4) бадиий асар муайян ўлчовга эга, маълум бир нуқтадан бошланиб, қайсиadir чегарада якун топади. Масалан, ғазал жанри намунасини мисол тариқасида оладиган бўлсак, у матлаъдан бошланади, мақтаб билан интиҳо топади. Ёки рубойи, туюқ сингари жанр намуналари тўрт мисра ҳудудида мавжуд бўлади. Гап фақат мисра ёхуд насрый асардаги сатрларнинг микдоридагина эмас. Роман жанрини олиб қарайдиган бўлсак, унинг бирор-бир намунаси бадиий асар сифатида бирор тасвир (жой ё табиат манзараси, айрим воқеанинг ифодаси каби) билан бошланиб, шунга ўхшаш бошқа бир тасвир билан ўз якунига етади. Матн эса чексиздир. У на вертикал (тик), на горизонтал (сатҳ бўйлаб) чегарага эга эмас. У юкори, паст ва тўрт томонга қараб интилади ва ҳеч қандай сарҳадни тан олмайди. Шу нуқтаи назардан уни коинотга менгзаш мумкин. Коинотнинг боши ва адоги бўлмаганидек, бадиий матннинг ҳам ибтидоси ҳамда интиҳоси мавжуд эмас.

Матннинг чексизлиги унинг майдонидаги белгиларнинг ўзаро алоқа-боғланишлари туфайли юзага келади. Бадиий матннинг бир ўрнидаги белги ундаги бошқа ўриндаги белги билан муносабатга киришар экан, матннинг ҳудуди кенгая бошлайди. У ранг-туси, қиёфасини қайси бир даражада ўзгартириб, бошқачароқ кўриниш касб эта бошлайди. Бадиий мазмун, бадиий концепцияда теранлашиш юзага келади. Ю. Лотман “Бадиий матн структураси” китобида матнга хос даражавийлик, ифодавийлик ҳақида ёза туриб, “матннинг чекланганлиги” хусусидаги нуқтаи назарни ҳам илгари сурган. Унинг ёзишича, матнда “муқаддима”, “хулоса” мавжуд бўлади. Бинобарин, унинг фикрига кўра, “матннинг очиқлиги” ҳақидаги қарашлар асосга эга эмас. Бу ўринда бадиий матнга бадиий асар нуқтаи назаридан қаралмоқда, аслида матн чексизлиги дейилганда, унинг ҳажми эмас, таркибидаги белги муносабатларининг сон-саноқсизлиги назарда тутилади. Бу белги муносабатлари фақат бир матн доирасида сақланиб қолмайди. Улар бошқа матн структуралари томон интилади ва улардаги белгилар билан ҳам алоқа-боғланишларга киришади. Матн чексизлиги деганда, ана шу жараёнлар назарда тутилади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Adabiyot nazariyasi. Ikki tomlik, 1-tom.–Toshkent:Fan,1979.
2. Adabiyot nazariyasi. Ikki tomlik, 2-tom. – Toshkent: Fan, 1979.
3. Ролан Барт. Избранные работы. Семиотики. Поэтики. Москва.: Мысл. 1989.
4. Лотман Ю. Структура художественного текста. – М.: Искусство, 1970.
5. Meliev S. Strukturalizm va struktur tahlil haqida. –O‘zbek tili va adabiyoti. –Toshkent. 2009. №2
4. Murodov G‘. Tarixiy roman: genezisi, keyingi taraqqiyoti. – Toshkent: Fan, 2005.
5. Murodov G‘. “Yulduzli tunlar” romanida badiiy kodlar.- Buxdu ilmiy axboroti, 2000, 3-son.

ADABIYOT – SO‘Z SAN’ATI.

Samadova Gavhar
Qashqadaryo viloyati Qamashi tuman
XTBga qarashli 7-umumiy o‘rta ta’lim
maktabning ona tili va adabiyot fani o‘qituvchisi.
Telefon raqam: +998990748627
s.gavhar@bk.ru

Annatatsiya: Ushbu maqlada adabiyotning so‘z san’ati ekanligi, uning turlari, qudrati, rivojlanishi haqida so‘z boradi.

Kalit so‘zlar: Nazm, nasr, dramaturgiya.

Adabiyot – so‘z san’ati. So‘z qudrati orqali kitobxonga, ommaga fikrni teran va tushunarli yetkazishda adabiyotning o‘rni benihoya yuksak.

Borliq yaralgandan ham avvalroq paydo bo‘lgan so‘zning qudrati bilan bugun adabiyot, tarix, ona tili fanlari o‘quvchining ong va shuuriga kechaning, bugunning, atrof muhitning salmog‘I to‘g‘risidagi bilim ko‘nikmalarni joylaydi.

Adabiyotni adabiyotshunos olimlarimiz 3 turga bo‘lib o‘rganishni tasviya etishgan.

1. Nazm – bu turda ijodkor tuyg‘ularining go‘zal tarannumi, hislar tasviri o‘rganiladi. (she’r, g‘azal, masnaviy, musaddas, qasida, marsiya,...) Nazm na’munalari ma’lum bir vazn asosida bunyod bo‘ladi. Aruz va barmoq vazni nazm durdonalarini yaratishga yordam beradi.

2. Nasr – bu turda ijodkorning tasvirlash mahorati, voqealar qudrati, qahramonlar harakatlari, taqdiri bilan bog‘liq jarayonlar kuzatiladi.

Bu yo‘nalishda ma’lum joy, qahramonlar, voqealar tizimi kerak bo‘ladi. (hikoya, qissa, roman, epopiya, ocherk, esse,...)

3. Dramaturgiya – bu turda ijodkor qahramonlarning harakatiga, voqealarning sodir bo‘lishida asoslanib asarlar yaratiladi. Yaratilgan asarlar sahnada qo‘yish uchun mo‘ljallanadi. (tragediya, drama, intermediya,...)

Adabiyot – odob-ahloq qoidalarini o‘quvchi ongiga singdirish fani hamdir. Har bir dars jarayonida o‘qituvchi bu fanning tarbiyaviy ahamiyati sababli o‘quvchiga asarlar orqali insoniy tuyg‘ular, o‘lmas qadriyatlar va odob qoidalari to‘grisida ma’lumotlar beradi, uning shuuriga singdirishga harakat qiladi.

Adabiyot darsliklarida mohir pedagog o‘z mahoratini namoyon etib, o‘quvchiga har bir jumlanı turli metodik usullardan foydalangan holda yetkaza olsa, dars samaradorligi ham, o‘quvchilar faolligi ham oshadi. Buning uchun o‘qituvchi mahoratlari pedagog bo‘lish bilan birga, mohir aktyor ham bo‘lmog‘I kerak. bir soatlik dars jarayonini ajoyib sahna asariga qiyoslagan o‘qituvchi o‘quvchilarga bilim va ko‘nikmalarni turli metodik usullardan, turli sahna ko‘rinishlaridan foydalangan holda o‘ta olsa dars samaradorligi oshadi. Bu borada ham adabiyotning so‘z san’ati ekanligi ko‘mak beradi.

So‘z adabiyot quroli. So‘z orqali fikrlar bayon qilinibgina qolmay, ruhiy kamolat sari qadam qo‘yiladi, madaniyat va ma’rifat namoyon bo‘ladi. So‘zni ko‘zlarimiz bilan ko‘rmasakda, ko‘ngildagi sezimlarni yurakdagagi gaplarni u orqali ifodalaymiz.

«NAVOIY» - TARIXIY-BIOGRAFIK ROMAN JANRINING NODIR NAMUNASI

*Azizova Dilafruz To'xtasinovna
Rishton tumanı 7-maktab
ona tili va adabiyoti fani o'qituvchisi
tel: 90-589-45-20
e-mail:dilafruz@mail.ru*

Annotatsiya: maqolada Obekning "Navoiy" romani xususida so'z boradi, roman voqealari, qahramonlar, obrazlarning xilma-xilligi yoritib berilgan hamda badiiy asarda personaj nutqi va muallif nutq aniq va obrazli bo'lishi yuzasidan mulohazalar bayon etilgan

Kalit so'zlar: temuriylar, adabiyot, tarixiy roman, Navoiy siymosi, tarixiy shaxslar,

Roman voqeasi 18 yoshli yigit — Alisher Navoiyning Samarcanddan Hirotga qaytishi bilan boshlanadi va Navoiy hayotining eng samarali va eng sermazmun davrlarini qamrab oladi. Asar voqeasi Navoiyning o'limini aks ettirish bilan tugaydi. Demak, asarda Navoiy tarjimai holining asosiy bosqichlari hayot haqiqatiga mos holda yorqin tasvirlangan. Asarda Navoiyning olijanob fazilatlari, ajoyib xislatlari, Vatan, xalq va adabiyot oldidagi buyuk xizmatlari birin-ketin ochila boradi. Navoiy obrazi romanda el va xalq uchun qayg'uruvchi, yurtning baxt-saodati haqida jon kuydiruvchi,adolat va haqqoniyat uchun astoydil intiluvchi ulug' siymo sifatida namoyon bo'ladi.

Oybek romanda Jomiy bilan Navoiyni bir-biriga ustoz va shogird ekanini maftun bo'lib tasvirlaydi. Umr o'rtasidagi oddiy insoniy munosabatlar ham samimiyat bilan ifodalangan.

«Navoiy» romanida Husayn Boyqaro, Xadicha begim, Mo'min Mirzo, Darveshali, Binoiy, Majididdin singari tarixiy shaxslar obrazi ham berilgan, g'oyat ustalik bilan yaratilgan bu obrazlar bosh qahramon Navoiy xarakterini ochishda muhim o'rinn tutadilar. Chunki adib bu obrazlar vositasida o'sha davr hayotini haqqoniy ko'rsatgan. Asarda podshoh Husayn Boyqaroning o'z o'g'li Badiuzzamonga qarshi jang qilishi, nabirasi Mo'min Mirzoni qatl etish haqida farmon berishi, shahzodalarning bir-biriga qarshi qilich qayrashi, bir-biriga xiyonat qilishi singari fojiali voqealar, ziddiyatlar g'oyat ta'sirli qilib ifodalangan.

Romanda tarixiy shaxs obrazlari bilan birga, Sultonmurod, Dildor, Arslonqul, Zayniddin, To'g'onbek singari badiiy to'qima obrazlarning ham o'ziga munosib o'mni bor. Oybek bu obrazlar orqali o'sha davrdagi ma'lum ijtimoiy guruuhlar hayotini umumlashtirib ko'rsatib bergan. Shuningdek, bu obrazlar vositasida bosh qahramon Navoiy xarakterini, uning fazilatlarini yanada yorqinroq ochgan.

«Navoiy» romanida XV asr hayoti uchun tipik bo'lgan xilma-xil voqealari aks ettirilgan, rang-barang obrazlar yaratilgan. Hayot haqiqati ustalik bilan badiiy haqiqatga aylantirilgan. Bunda yozuvchi obraz yaratishda psixologik tahlildan, til imkoniyatlaridan, jumladan, har bir personajning o'ziga xos fe'1-atvorini va individual tilini berish san'atidan unumli foydalangan. Shunga ko'ra romandagi barcha obrazlar o'z xarakteri va individual tili e'tibori bilan bir-biridan ajralib, o'zaro farqlanib turadi.

Ma'lumki, badiiy asarda personaj nutqi singari muallif nutqi ham aniq va obrazli bo'lishi, milliy tarovat bilan bezangan, davr ruhi bilan sug'orilgan bo'lishi shart. Asarda qaysi davr hayoti tasvirlangan bo'lsa, o'sha davr kishilari nutqidagi til xususiyatlari ham aks etishi kerak. Bu jihatdan «Navoiy» romanining tili ibratlidir. Oybekshunos olim Homil Yoqubov to'g'ri qayd qilganidek: «Navoiy» romani o'zbek tarixiy romanchiligi tilining shakllanishida muhim rol o'ynaydi. Asar tili o'tmish davrning jonli tilini yaratish namunalardan biri bo'lib qoldi, unda besh yil avval yashagan tarixiy qahramonlarning tili hozirgi kitobxonlarga tushunarli qilib qayta tiriltirildi. Oybek roman tili oldida turgan bu murakkab vazifani to'g'ri hal qildi. Yozuvchining muvaffaqiyati shunda bo'ldiki, u qahramonlar nutqi bilan muallif nutqi o'rtasiga keskin chegara qo'ymadni va tarixiy hamda zamonaliviy nutqni bir-biriga uyg'unlashtirdi. U shaxslarning so'zlashuvida Navoiy asridagi adabiy til koloritini saqlash, ayrim grammatik va morfologik formalarni stillashtirish bilan birga, ularni o'zbek adabiy tilining hozirgi taraqqiy bosqichiga xos asosiy qoidalarga bo'ysundirdi, mumkin qadar hozirgi zamon kitobxonining tushunishiga yaqinlashtirdi. Ammo shunisi borki, muallif tilining personajlar tilidan tamoman uzilib qolishi va hozirgi kunning lug'at tarkibidagi yangiliklar bilan boyitilishi mumkin emas

edi. Shuning uchun yozuvchi avtor tili bilan personajlar tili o‘rtasidagi stilistik birlikni saqlashga harakat qildi, arabcha, tojikcha va hozirgi kunda iste’moldan chiqib ketgan arxaik so‘zлarni o‘rinli ishlatdi»

«Navoiy» romanı o‘zbek romanchiligining ajoyib namunasi va juda katta yutug‘idir. Bu roman jahondagi rus, ingliz, ukrain, nemis, belorus, qozoq, turkman, ozarbayjon, tojik, arab, fors, eston, latish va xitoy tillariga tarjima qilingan va hamma joyda kitobxonlarga manzur bo‘lgan.

Oybekning «Qutlug‘ qon», «Navoiy», «Ulug‘ yo‘l» romanlarida xalqimizning o‘tmish hayoti tasvirlangan bo‘lsa, «Oltin vodiydan shabadalar» (1950), «Quyosh qoraymas» (1959) romanlarida zamonaviy voqelik aks ettirilgan.

So‘z va iboralar, bu obraz tiliga individual tus bergan.

Romanda personajlar tili singari muallif nutqi ham katta mahorat bilan ishlangan. Asarda Oybek jonli xalq tili boyliklari: xalq maqollari, hikmatli so‘zlar va obrazli iboralardan, shuningdek, o‘xshatish, sifatlash, jonlantirish, mubolag‘a, majoz kabi tasviriy vositalardan unumli foydalangan.

Oybek o‘tmish voqeligini aks ettirish, buyuk tarixiy shaxs Alisher Navoiy obrazini yaratish, uning Vatanga va xalqqa bo‘lgan cheksiz muhabbatini tasvirlash asosida vatanparvarlik, insonparvarlik, qahramonlik va yomonlikka nafratni targ‘ib qildiki, urush davri talablariga to‘la mos kelar edi.

«Navoiy» tarixiy-biografik roman janrining nodir namunasidir.

Foydalanimgan adabiyotlar:

1. to‘xliyev B. Adabiyot o‘qitish metodikasi. T., «Yangi asr avlodi». 2006.
2. Yo‘ldoshev Q. Adabiyot o‘qitishning ilmiy-nazariy asoslari.T., «O‘qituvchi» 1996.
3. S.Olim va boshqalar. Adabiyot. 8-sinf. O‘qituvchilar uchun metodik qo‘llanma. T., «G‘.G‘ulom». 2006.
4. Adabiyot. 8-sinf. Darslik-majmua. T., «G‘.Gulom». 2006.

BADIY ASAR KOMPOZITSIYASI

*Hatamova Iroda Eshimboyevna
Farg'ona tumani 53-maktab
ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi
Tel: 90-567-70-84
E-mail:iroda53@gmail.com*

Annotatsiya: maqolada badiiy asardagi shakl komponentlari, badiiy mazmunni shakllantirish va ifodalash unsurlari, kompozitsiyaning zimmasidagi vazifalar xususida fikrlar berilgan

Kalit so'zlar: badiy adabiyot, badiiy asar kompozitsiyasi, qahramon, komponentlar

Badiiy asardagi shakl komponentlarini badiiy mazmunni shakllantirish va ifodalash uchun eng qulay tarzda uyushtirish kompozitsiyaning zimmasidagi vazifa sanaladi. Kompozitsiya (lat., tartibga solish, tuzib chiqish) asardagi barcha unsurlarni shunday uyushtiradiki, natijada unda bironta ham ortiqcha unsuming o'zi bo'lmaydi, zero, har bir unsur asar butunligida o'zining funksiyasiga ega bo'ladi, muayyan g'oyaviy-badiiy yuk tashiydi. Avvalo, kompozitsiyaning katta qismini sujet tashkil qilishini ta'kidlash joiz. Shu bilan birga, badiiy asar faqat voqealar tizimidangina iborat emas, unda rivoya, tafsilotlar, peyzaj, portret, interyer, lirk chekinish, qistirma epizod kabi sujetdan tashqari qator unsurlar ham mavjud. Yozuvchi asar qurilishini belgilaganda ularning har birini o'z o'mnida, o'z me'yorida ishlatsishi, qismlarni butun bilan mustahkam aloqada bo'ladigan, bu aloqalar anglanadigan tarzda joylashtirishi muhim. Avval aytganimizdek, yozuvchi ijodiy niyatdayoq o'qish jarayonini ham nazarda tutadi. Ayni shu narsa, o'qish jarayonining ijod jarayoniga ta'siri, badiiy asar kompozitsiyasini belgilaganda ayniqsa yaqqol ko'rindi. Kompozitsion jihatdan yaxshi tashkillangan asardan o'quvchi to so'nggi nuqtaga qadar yangi-yangi mazmun qirralarini kashf etib boradi, o'qish davomida turfa hissiy holatlarni qalbdan kechiradi, aqliy yoxud ruhiy toliqish, zerikish hislari unga tamomila yot bo'ladi. Bulardan ko'rindan, badiiy asar kompozitsiyasi asarning barcha komponentlarini uyushtirib, uning shakliy va mazmuniy butunligini ta'minlaydigan, asarning o'qilishi, uqilishi va kitobxonga g'oyaviy-estetik ta'sirini boshqaradigan, xullas, asarni chinakam san'at hodisasiaga aylantiradigan eng muhim unsur ekan. Muayyan asar badiiyati haqida so'z ketganda uning sujet-kompozitsion xususiyatlariiga, ijodkorning badiiy mahorati haqida so'z borganda uning bu boradagi mahoratiga aytarlicha e'tibor berilishi bejiz emas. Zero, badiiy asarda hayotni muayyan badiiy shaklga solingan holda aks ettiriladi, unda yangi reallik — badiiy voqelik yaratiladi. ya'ni, san'atkor bir butunlikdan ikkinchi bir butunlikni voqelikning badiiy modelini yaratishi, hayot materialini(dispozitsiya) badiiy asarga(kompozitsiya) aylantirishi zarur bo'ladi. Shu bois ham dispozitsiyani kompozitsiyaga aylantira olish iqtidori ijodkor shaxsnинг tug'ma imkoniyatlari sirasida sanalib, iste'dod kuchi uning qay darajada ekanligi bilan belgilanadi.

Kompozitsiya (lot. compositio - tuzib chiqish, tartibga solish) — tushuncha aniq g'oyaviy-badiiy niyat taqozosiga ko'ra badiiy unsurlarning asar to'qimasidan joy olishi, asar qismlari, boblari va epizodlarining o'rinalashish tartibi, obrazlarning bir tizimiga uyushuvi, ularning o'zaro muomala-munosabatlarining ifodalish tarzi, tasvir vositalarining muayyan maqsadga xizmat qilishi, tasvirda muvofiqlik va me'yordir. Qisqasi, kompozitsiya-yozuvchi niyati asosida asar badiiy to'qimasining tuzilishi. Ilmiy adabiyotlarda ba'zan "arxitektonika" atamasi "kompozitsiya" atamasining ekvivalenti sifatida ham qo'llaniladi. Ma'lumki, tabiat va jamiyatdagi predmetlar ham o'ziga xos tuzilishga ega. Chunonchi, bog'bon muayyan maqsad bilan ko'chat o'tkazish jarayonida yerga aniq shakl beradi yoki binokor o'zi qurayotgan binoning tashqi ko'rinishini ham diqqat markazida tutadi. Shuningdek, maishiy, uy-ro'zgor buyumlari ham ma'lum shaklda bo'ladi. Ana shu shakl buyumlarning o'ziga xos kompozitsiyasidir. Badiiy ijod jarayoni ham xuddi shunday: har qanday san'at asari o'z qurilmasiga, ya'ni kompozitsiyasiga ega bo'ladi. Shu siz san'at asarini tasavvur qilib bo'lmaydi. Demak, kompozitsiya ijod jarayonida hayotni badiiy ifodalashning muhim vositalaridan, san'at asarining zarur unsurlaridan biridir. Kompozitsiya badiiy asarning zarur unsuri ekanligini, dastavval, uning sujet bilan uzviy bog'liqligida ko'ramiz. Yuqorida sujetning asosiy va qo'shimcha unsurlarini ko'zdan kechirgan edik, bu o'rinda sujet unsurlarining o'zaro bog'lanish tartibi xususida qisqagina to'xtalib o'taylik. Chunki, sujet unsurlarining muayyan maqsadda bir-biri bilan birikuvi kompozitsiya hodisasidir. Badiiy

ijod jarayonida shunday asarlar ham bo‘ladiki, ularning sujeti: ekspozitsiya, tugun, voqeа rivoji, kulminatsiya, yechim tartibida tuziladi (“Qutlug‘ qon”).

Boshqa bir xil asarlar ham borki, ularning sujeti: tugun, ekspozitsiya, voqeа rivoji, kulminatsiya, yechim asosida bo‘ladi (“Qo‘shchinor chiroqlari”). Ba’zan badiiy asar to‘qimasida sujetning asosiy unsurlaridan tashqari: prolog va epiloglar ham beriladi (“Ravshan va Zulxumor”).

Ayrim asarlar to‘qimasida sujet unsurlarining ba’zilari tushirilib qoldirilishi yohud yana boshqacharoq sxemada joylashtarilishi ham mumkin. Shunga ko‘ra, yozuvchi bunday kompozitsiya sxemalariga befarq qaray olmaydi. Ijodkor shunday sxemalarni tanlashi kerakki, ular, albatta, asarni chinakam san’at darajasiga ko‘tarishga imkon bersin. Shuningdek, asar to‘qimasida sarlavxa, epigraf, lirik chekinish, qistirma episod, peyzaj, interer (uy-joy...) kabi sujetdan tashqari unsurlar (kompozitsiya vositalari) ham bo‘ladiki, ularning o‘zaro joylanish tartibi ham kompozitsiya hodisasidir.

Foydalaniman adabiyotlar:

1. Karimova S. Kompozitsion mukammallik yo‘lida//O‘zbek tili va adabiyoti.- 1991.-№6.-B.54-58
2. Turdiyeva. Asar sujeti va kompozitsiyasi haqida//Til va adabiyot ta’limi 2001-№3. B. 23-27.
3. Qurbanov T. Portret yaratish uslubi haqida//O‘zbek tili va adabiyoti.-1996.- №5.-B.47
4. Jirmunskiy V. Teoriya stixa.-L.: Nauka,1975.C.240.

SUJET HAQIDA TUSHUNCHА

*Muhammadjonova Dilfuza A'zamjon qizi
Qo'qon shahar 11-maktab
ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi
Tel: 90-854-17-12
E-mail: dilfuza84@gmail.com*

Annotatsiya: maqolada sujetning badiiy asardagi funksiyalari, uning asar muammosini badiiy tadqiq etishdagi imkoniyati, sujetning asarda mavzuni shakllantira olishi, muallifning ijodiy niyati haqida so'z boradi

Kalit so'zlar: badiy adabiyot, sujet, qahramon, voqealar tizimi, tuyg'u-kechinma

Sujet (frans. — predmet, “asosga qo‘yilgan narsa”) badiiy shaklning eng muhim elementlaridan biri sanalib, badiiy asardagi bir-biriga uzviy bog‘liq holda kechadigan, qahramonlarning xatti-harakatlaridan tarkib topuvchi voqealar tizimini anglatadi. Umuman, sujetlilik badiiy adabiyotning xos xususiyatlaridan biri bo‘lib, barcha turdagи badiiy asarlarda ham sujet mayjuddir. Faqat shunisi borki, har bir turda, janrda sujet o‘ziga xos tarzda namoyon bo‘ladi. Masalan, aksariyat lirk she’rlarda voqealar tizimi mavjud emas, biroq ularda o‘y-fikrlar, his-kechinmalar rivoji kuzatiladiki, bu ularning sujetini tashkil qiladi. Shuningdek, ba’zan kichik hajmli hikoya va novellalardagi sujet ham “voqealar tizimi” degan ta’rifga muvofiq kelmaydi: bunda bir hayotiy holat ichidagi o‘sish, rivojlanish kuzatiladi (Mas.: Cho‘ponning “Taraqqiy”, A.Qahhorning “Bemor” hikoyalari). Shu xil holatlarni ko‘zda tutgan holda adabiyotshunoslikda voqeaband sujet va voqeaband bo‘lmagan sujet turlarini ajratiladi. Yana shuni aytish kerakki, ayrim adabiyotshunoslар (mas., G.Pospelov) fikricha, sujet epik hamda dramatik asarlarga xos bo‘lib, lirk asarlar sujetga ega emas..

Sujetning badiiy asardagi funksiyalari haqida so‘z ketganda, avvalo, uning asar problemasini badiiy tadqiq etishga imkon beradigan hayot materialini uyushtirib berishini aytish kerak. Demak, sujet asarda mavzuni shakllantirgani holda, uning qanday bo‘lishi mazmunga, muallifning ijodiy niyatiga bog‘liq bo‘lib qoladi. Masalan, A.Qodiriy “O’tgan kunlar” uchun tanlagan sujetda Otabekning Toshkentdan, Kumushning Marg‘ilondan bo‘lishi — ijodiy niyat ijrosi uchun eng maqbul (optimal) variant. Negaki, romanning o‘zagi bo‘lmish “ishqiy-maishiy” sujet chizig‘ining Toshkent - Marg‘ilon orasida kechishi yozuvchiga o‘zini o‘ylatgan problemalar tadqiqi uchun zarur voqealarni asarga olib kirish imkonini yaratadi. Jumladan, Otabekning dor ostiga borishi, Toshkent isyonni, qipchoq qir g‘ini kabi voqealar asarga hech bir zo‘rakiliksiz, o‘quvchi xayolini band etgan Otabek-Kumush liniyasiga uzviy bog‘langan holda olib kiriladi va, muhimi, ular adibga shaxs erki, millat erki, millat taqdiri muammolarini atroflicha badiiy tadqiq qilish, fikrlarini ifodalash imkonini yaratadi. Ko‘rinadiki, sujetning badiiy asardagi eng muhim funksiyasi — badiiy konsepsiyanı shakllantirish va ifodalashga xizmat qilishida namoyon bo‘lar ekan.

Badiiy asar sujeti personajlarning “harakat”laridan tarkib topadi. Ma’lumki, keng ma’noda “harakat” so‘zi vaqt birligi davomida kechuvchi har qanday jarayonni anglatadi. So‘zning biz ishlatalayotgan maxsus ma’nosi ham mohiyatan shunga yaqin: “harakat” istilohi ostida personajlarning makon va zamonda kechuvchi xatti-harakatlari ham, ruhiyatidagi o‘y-fikrlar, his-kechinmalar rivoji ham tushuniladi. Demak, “harakat”ning o‘zi ikki turli ekan. Shunga muvofiq, bu harakat tiplaridan qaysi biri yetakchilik qilishiga qarab sujetning ikki turi ajratiladi: a) “tashqi harakat” dinamikasiga asoslangan sujet va b) “ichki harakat” dinamikasiga asoslangan sujetlar.

Badiiy asarda tasvirlangan voqealar bir tizimga bo‘g‘lanar ekan, ular orasida asosan ikki turli munosabat kuzatiladi. Sujetdagi voqealarning o‘zaro munosabatiga ko‘ra xronikali va konsentrik sujet turlari ajratiladi. Xronikali sujetda voqealar orasida vaqt munosabati(A voqealarning yuz berganidan so‘ng B voqealarning yuz berdi) yetakchilik qilsa, konsentrik sujet voqealari orasida sabab-natija munosabati(A voqealarning yuz berganidan B voqealarning yuz berdi) yetakchilik qiladi. Kelib chiqishiga ko‘ra xronikali sujetlar qadimiyoq sanaladi. Xronikali sujet qahramon taqdirini davriy izchillikda, uning xarakterini rivojlanishda ko‘rsata olishi jihatidan ustunlik qiladi. Shu bois ham katta epik asarlarda ko‘proq xronikali sujet qo‘llaniladi. Sujetning mazkur turi epik ko‘lamdorlikni ta’minlashga ham katta imkon yaratadi. Zero, bunda asosiy sujet bilan yondosh holda yordamchi sujet chiziqlarini ham yurgizish, juda katta hayot materialini qamrab olish imkoniyatlari mavjud.

Xronikali sujetda asarning “badiiy vaqt”i istalgancha kengaytirilishi mumkin: unda “parallel vaqt”da kechayotgan voqealarni tasvirlash, retrospeksiya usulidan — zamonda ortga qaytish usulidan foydalanish imkoniyatlari ancha keng. Shunindek, xronikali sujetga qurilgan asarga sujetdan tashqari unsurlar, muallif mushohadalari, tafsilotlarni tabiiy ravishda kiritish, badiiy matnga singdirib yuborish mumkin. Sanalgan xususiyatlarni, masalan, S.Ayniyning “Qullar”, P.Qodirovnning “Yulduzli tunlar” asarlarida kuzatish mumkin bo‘ladi.

Ba’zan asarda har ikki tipdagи sujet xususiyatlari uy g‘un holda namoyon bo‘ladi va ayni shu uy g‘unlik uning jozibasini ta’minlagan muhim omil bo‘lib qoladi. Xususan, A.Qodiriyning “O’tgan kunlar”, Cho’lponning “Kecha va kunduz” romanlarida shu xil uy g‘unlikni ko‘ramiz. Har ikki romanda ham xronikalilik yetakchi bo‘lgani holda, konsentrik sujet xususiyatlardan maksimal foydalanilganki, bu o‘rinda qorishiqlik har ikki tipga xos eng yaxshi jihatlardan foydalanish asosida asarning badiiy mukammal bo‘lishiga xizmat qiladi.

Foydalaniman adabiyotlar:

1. Karimova S. Kompozitsion mukammallik yo‘lida//O‘zbek tili va adabiyoti.- 1991.-№6.-B.54-58
2. Turdiyeva. Asar sujeti va kompozitsiyasi haqida//Til va adabiyot ta’limi 2001-№3. B. 23-27.
3. Qurbanov T. Portret yaratish uslubi haqida//O‘zbek tili va adabiyoti.-1996.- №5.-B.47
4. Jirmunskiy V. Teoriya stixa.-L.: Nauka,1975.C.240.

АЛЛА ЖАНРИНИНГ ЎЗБЕК МИЛЛИЙ ТАФАККУРИ ТАРАҚҚИЁТИДАГИ ЎРНИ

(*Наманган туманидаги Қирғизқўргон қишилогида
яшовчи аёллардан ёзib олинган аллалар мисолида*)

*Ваҳобова Шоҳиста Улугбек қизи
Наманган тумани 4-мактаб
она тили ва адабиёт фани ўқитувчиси
tel:94-154-98-23
e-mail:shohista@mail.ru*

Аннотация: Мақолада алла жанрининг ўзига хослиги, алланинг турли хил вариантиларини юзага келиши, халқ тилида пайдо бўлган аллалар, тафаккур ривожида алланинг ўрни юзасидан маълумотлар берилган

Калит сўзлар: миллийлик, халқ қўшиғи, алла, тафаккур, ғоя, мазмун

Алла жанрининг ўзбек халқи тафаккури тараққиётига кўрсатаётган таъсири етарли эмас, деб ўйлайман. Ҳар куни радио эшитаман, телевизор кўраман, газета-журнал ўқийман. Минглаб ахборотлар орасида, албатта, алла билан боғлиқ маълумотлар ҳам учрайди. Аниқроғи, мен кўпроқ алла ижросининг турли вариантиларига гувоҳ бўламан. Ижро этилаётган аллаларнинг бир-биридан фарқи, таснифи, талқини хусусида эса гап-сўз йўқ. Ҳолбуки, биз энди мустақиллик даврида яшаемиз. Ватанимиз озод, юртимиз обод. Яқиндагина Истиқолимизнинг 29 йиллигини нишонладик. Қарангки, аллаларда ҳам жамият хаётидаги улуғ ўзгаришлар ўз аксини топмоқда.

Ватан озод, ҳурдир-о,

Эркингина, алла-ё.

Дарёлар мавжисан-о,

Тўлқингинам, алла-ё.

Устозлардан халқ қўшиқларида рамзлар ҳақида эшитганмиз. Улар тавсия этган илмий адабиётлардан халқ қўшиқларида учровчи ўзак образлар ва уларда яширган рамз-маъноларни ўқиб-ўрганганмиз. Ҳозирча камтарона бўлган билимларимизга асослансан, “дарё” – бу ўринда эркин ва хур Ватан тимсоли, “тўлқин” эса мустақиллик даври фарзандларини англатувчи юксак рамз. Кўриниб турибдики, бутун ёш ўзбек оналари фарзандларига истиқлол аллаларини айтишмоқда. Бошқача таърифласак, тарғиб-ташвиқ қилинаётган миллий ғоя ёш оналар томонидан гўдаклар жисму жонига сингдирилмоқда. Назаримда, миллий ғоянинг инсонга гўдаклик даврида сингдирилгани маъқулроқ. Она алласи билан сингган ғоя тошга ўйилган нақш каби мустаҳкам бўлади. Шундай экан, ёш оналар ижросидаги аллаларни ёзib олиш, саралаш ва энг яхши аллаларни миллий ғояни сингдирувчи восита сифатида оммалаштириш ҳозирги куннинг долзарб вазифасидир. Биз халқ орасида пайдо бўлган алла турлари ҳақида тўхтalamиз.Халқ вариантилари ҳам мазмун ва гоя бўйича юқори туради. Шу жиҳатдан, Қирғизқўргон аллалари энг юксак бадиий талабларга жавоб бериши билан ҳам эътиборлидир. Фикримизнинг далили сифатида қўйидаги парчани келтирамиз:

Тоғларда кўрдим тўтини,
Боғларда кўрдим патини, алла.

Ҳеч кимга кўрсатмасин,
Бу жудолик ўтини-ё, алла.

“Тоғ” ўзбек халқ қўшиқларида, шу жумладан, аллаларда қандай ўзак рамзга айлангани хусусида фольклоршунос олим Шомирза Турдимов шундай ёзади:

“Ўзбек халқ лирик қўшиқлари таркибида келувчи *тоғ* образининг семантик кўлами умумий маҳражга келтирилса, ушбу мустақил ўзак маънолар аниқланади: 1. Ота-она. 2. Суянчиқ, ишонч. 3. Идеал муҳаббат (шартли, умумлашма атама). Бу ўзак маънолар бири иккинчисидан келиб чиққан бўлиб, ўзаро узвий боғлиқдир. Қўшиқлар таркибида тоғнинг идеал муҳаббат рамзий маъноси турли вариацияларда оммавий кўлланилади. Шу сабабли ҳам тоғ образининг лирик қўшиқлардаги ўзак маъноси дейилганда, даставвал, ушбу маънони назарда тутамиз”. Шунингдек, олим бу рамзнинг бадиий кўламдорлигини қуйидаги мисоллар ёрдамида исботлайди: “Халқимиз орасида кенг ёйилган айтим, мақолларга

диққат қаратайлик: “Тангрининг жамолини кўрмоқчи бўлсанг, тоққа бор”, “Тангрининг кудратини кўрмоқчи бўлсанг, тоққа бор”, “Бахил бойга боргунча, қарамлик тоққа бор”. Бу мақол ва айтимлар мазмуни ўзбек халқи ишонч-эътиқоди, қадим дунёқарашларида тоғ муқаддас саналиб, Тангрининг, аждодлар рухининг макони сифатида қаралганлигини далиллайди. Ота-онани суянган тоғим, дейиш шунчаки қиёс эмас. “Алпомиш” достонида Кўнғирот элдан аразлаб, кўчиб кетаётган Бойсарининг:

Асқар тоғин бошин чалгандир туман,
Энди менинг бунда турмогим гумон.
Қалмоқ элга мен кетарман бул замон,

Қариндошлар, эшит айтган сўзимни... - деб куйиниши замиридаги Асқартоғ ота юртнинг рамзий образи бўлиб келмокда”. (Шомирза Турдимов, “Тоғдай таянч, суянчиқ...”, “Маърифат” газетаси, 2013 йил 22 июнь, № 50)

Алланинг маъно-мазмунини тушуниш жараёнида яна Шомирза Турдимов мулоҳазаларига эҳтиёж туғилади. Олим ёзади: “Бирикма кўринишидаги ўзак рамзлар асосан икки сўздан ташкил топган бўлиб, кўпчилик ҳолатларда соф лексик бирлик сифатида келувчи икки мустақил рамз бирикиб яхлит ўзак рамз сифатида келади: қизил ғул, қизил олма, оқ олма, оқ илон, қора тол, қора соч қабилар. Бу хил кўринишдаги рамзларда поэтик маъно ҳар иккала рамз маъноларининг йигиндисидан иборат бўлади.

Умуман олганда, алла халқимизнинг маънавий мероси бўлиб, фарзандларимизнинг тафаккури ривожида, келажак сари қадам ташлашида муҳим аҳамиятга эга.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Imomov K. va b. O'zbek xalq og'zaki poetik ijodi. –T.: 1990 yil.
2. Jalolov G'. O'zbek folklorida janrlararo munosabat. –T.: Fan, 1979.
3. Razzoqov H., Mirzaev T., Sobirov O., Imomov K. O'zbek xalq og'zaki poetik ijodi. –T.: O'qituvchi, 1980. 320 b.
4. Sarimsoqov B. O'zbek folklorining janrlar sostavi // O'zbek folklori ocherklari. 1-tom. - Toshkent.: Fan, 1988.-B.63-84.

CHO'LTON IJODINI O'RGANISH

*Egamberdiyeva Dilfuza Usmonaliyevna
Farg'ona shahar 4-maktab
ona tili va adabiyoti fani o'qituvchisi
tel: 90-589-45-20
e-mail:egamberdiyeva@mail.ru*

Annotatsiya: maqolada Cho'lponning ulug' ma'rifatparvarlik harakati, adabiyot oldida sidqi-dildan bajargan xizmatlari, xalqni ma'rifatparvar qilish yo'lidagi fidoiyliklari yoritilgan

Kalit so'zlar: adabiyot, jadidchilik harakati, ma'rifatparvarlik, vatanparvarlik

Cho'lpon shu ulug' ma'rifatparvarlik harakatining qanotlarida ijod maydoniga kirib keldi. U mustaqil o'qib o'rganishi oqibatida g'oyat yuksak madaniy saviyaga ega edi, Sharq klassiklari, ayniqsa, turk va hind yozuvchilarining asarlari bilan, shuningdek, Ovro'pa va rus adabiyoti bilan puxta tanish edi. Shuning uchun 15-16 yoshlaridayoq ma'rifatparvarlik g'oyalarini qabul qilishga har jihatdan tayyor edi. Shuning uchun Cho'lpon yoshligiga qaramay, Turkistonning taqdiri to'g'risida, millatning istiqboli haqida chuqur qayg'urish bilan o'ylay boshladi. U ham jadidlarga ergashib, xalqni jaholat va nodonlik, erksizlik va qashshoqlik botqog'idan qutqarib olishning birdan-bir yo'li ma'rifat degan e'tiqodga keldi. Millatni ravnaq toptirish uchun, birinchi navbatda, uni mustamlaka asoratidan xalos etish kerak, buning uchun esa xalq o'zini o'zi tanigan bo'lmog'i, hammani birlashtiradigan, yakdil qiladigan milliy iftixor tuyg'usiga ega bo'lmog'i kerak. Cho'lpon xalqni shu darajaga etkazishga yordam beradigan imkoniyatlari, chora-tadbirlar izlaydi, va adabiyot ularning eng samaralisidir degan to'xtamga keladi. Shuning uchun ham yosh munaqqid komil ishonch bilan hatto millatning yashashini adabiyotning yashashiga bog'liq qilib qo'ydi. Ehtimol, Cho'lpon, bu o'rinda biroz ehtirosga berilgandir.

Uning "Adabiyot nadur?" maqolasi adabiyotda o'z o'rniga eg. Maqolaning kishini lol qoldiradigan yana bir juda muhim tomoni shundaki, 16 yoshlik munaqqid adabiyotning ijtimoiy vazifasini ta'kidlash bilan cheklanmaydi, balki uning spetsifikasiga, ya'ni obrazli tabiatiga alohida urg'u beradi. Yosh munaqqid uchun adabiyot quruq g'oyalar majmuosi emas, balki, birinchi navbatda, inson ruhiyati bilan bog'liq bo'lgan hodisadir. U odamlarning sho'rлигагина emas, his-tuyg'ulariga ham ta'sir etishi, ularni quvontirib, yaxud mahzun ahvolga solib, shu orqali ijtimoiy burchini o'tashi zarur.

Yosh munaqqid "Adabiyot nadur?" maqolasida, birinchi navbatda, adabiyotning ijtimoiy mohiyati to'g'risida fikr yuritadi. Uning fikricha adabiyot millatni taraqqiy ettirish vositasi, uning ma'naviyatini ta'minlaydigan omil. Cho'lpon bu xulosaning chinligiga shu qadar ishonganki, maqolada hech qanday e'tirozga o'rin qoldirmaydigan tarzda "adabiyot yashasa – millat yashar" deya tasdiqlaydi:

"Ha, to'xtamasdan harakat qilib turg'on vujudimizga, tanimizga suv, havo naqadar zarur bo'lsa, maishat yo'lida har xil qora qirlar bilan qirlangan ruhimiz uchun ham shul qadar adabiyot kerakdir. Adabiyot yashasa – millat yashar. Adabiyoti o'Imag'an va adabiyotining taraqqiyotiga cholishmagan va adiblar etishtirmagan millat oxiri bir kun hissiyotdan, o'ydan, fikrdan mahrum qolib, seki-sekin inqiroz bo'fur."

Cho'lpon inqilobdan keyin ham o'zining estetik printsiplarini shakllantirib bordi. U ko'pgina maqolalarida konkret ijodkorlar misolida yoki muayyan asarlar tahlili orqali realizmning turlituman masalalarini o'rta ga qo'ydi. Jumladan, uning maqolalarida talant va ijodiy mehnat, hayotiylik va haqqoniylig, samimiyat va sun'iylik, matn ustida ishslash, badiiy tasvirning chinligi va rangdorligi, tabiat manzaralari va psixologizm kabi masalalr qalamga olingan va ular to'g'risida bugun ham ahamiyatini yo'qotmagan qimmatli fikrlar aytilgan. Masalan, Cho'lpon maqolalaridan birida adabiyotning "tugallanishi", ya'ni takomillashishiga katta e'tibor berib, bunga "adabiyotga kira olmagan narsalarni shafqatsiz sur'atda maydonдан haydash" bilan va badiiy asar tilini soddallashtirish orqali erishilar deb hisoblaydi. Cho'lpon "Chig'atoy gurungi" ga mansub odamlar huddi shu yo'lida faoliyat ko'rsatganini aytadi. Ma'lumki, bizning "Sovet" adabiyotshunosligimizda bu tashkilot hamisha panturkistik tashkilot sifatida, aksi inqilobiy g'oyalarni oldinga surgan guruh sifatida qoralanib kelindi. Buning natijasida biz bugun "Chig'atoy gurungi" haqida deyarlik hech narsa bilmaymiz.

Cho‘lpon va uning atrofidagilar xalqni ma’rifatli qilishni, saviyasini ko‘tarib, oq-qorani taniydigan qilishni yangilanishning birlamchi sharti deb bildilar va shu oljanob niyatni amalgalashirish uchun fidoyilik bilan ishga kirishdilar. Ular har xil ta’qib va taqiqqlarga qaramay, moddiy qiyinchiliklarni engib maktablar ochdilar, darsliklar yaratdilar, gazetalar chiqardilar, nashriyotlar ochib kitoblar chop etdilar, turli ma’daniy-ma’rifiy to‘garaklar ochdilar... Xullas, qisqa muddat ichida jadidlar millatning sadoqatli va fidokor farzandlari sifatida tanildi.

Foydalaniman adabiyotlar:

1. Cho‘lpon. “Yana oldim sozimni”. Tashkent, Literature and art, 1991.
2. Cho‘lpon. “Adabiyot nadur”. Tashkent, Cho‘lpon, 1994.
3. Abdulhamid Cho‘lpon. “Go‘zal Turkiston”. Tashkent, Ma’naviyat, 1997.
4. Cho‘lpon. “Asarlar”, Uch jildlik. Tashkent, Xazina, 1997-1998.
5. Sharafiddinov O. “Cho‘lpon”. Tashkent, Cho‘lpon, 1991.
6. Sharafiddinov O. “Cho‘lponni anglash”. Tashkent, Xazina, 1994.
7. Karimov N. “Cho‘lpon”. Tashkent, Fan, 1991.

FURQAT – LIRIK SHOIR

*Jiyanboyeva Dilfuzaxon Turg'unovna
Farg'ona viloyati 1-VIDUM
ona tili va adabiyoti fani o'qituvchisi
tel: 90-274-25-26
e-mail:jiyanboyeva@mail.ru*

Annotatsiya: maqolada Furqatning lirika sohasidagi dastlabki mashqlari, she'rlari nazm ahliga manzur bo'lishi, "O'lburg'usi" radifli g'azaliga Muqimiydek taniqli shoir taxmis bog'lagani va shoirning lirkasi masalalari yoritilgan. Yuzasidan mulohazalar bayon etilgan.

Kalit so'zlar: mumtoz adabiyot, gumanist lirika, adabiy meros, taxmis

O'zbek adabiyotiga yangicha yo'naliishlar kiritgan shoir Furqat adabiy merosining asosiy qismini lirika tashkil etadi. U o'zbek adabiyotida gumanistik lirikaning rivojiga hissa qo'shgan shoirdir. Furqat o'zining eng yaxshi lirik asarlarida Lutfiy, Navoiy, Fuzuli, Bobur, Mashrab, Ogahiy singari ustozlarning tajribalariga suyanganholda o'zbek lirkasining ifoda imkoniyatlarini kengaytirdi. U she'rlarida insonning g'oyat murakkab, to'liq tasvirlash mushkul bo'lgan ruhiy holatlarini ifodalay olish iqtidorini ko'rsatdi. Furqatning lirika sohasidagi dastlabki mashq qilish davri g'oyat qisqa bo'lgan. Uning she'rlari nazm ahliga manzur bo'lGANI uchun ham yosh yigitlik yillaridayoq alohida devon tartib berilgan "O'lburg'usi" radifli g'azaliga Muqimiydek taniqli shoir taxmis bog'lagan. Furqat lirkasining katta qismida ko'p asrlik an'anaga muvofiq, ishq mavzusi qalamga olinadi. Lekin Furqat o'z davrining shoiri edi. Davr esa bu vaqtga kelib tubdan o'zgargan, yangilangandi. Binobarin, shoir lirkasida ana shu yangi davrda yashayotgan yangi odamning quvonchlari, iztiroblari, kuzatish-u xulosalari tasvir etiladi. An'analrga to'liq rioya qilib yaratilgan lirik she'rda ham kutilmaganda zamonning muammosi aks etadi. Furqat eng yuksak she'riy an'analar ruhida, arab va fors adabiyotining yuqori tajribalari ta'sirida shakllangani, nozik ruhiy jilvalarni batafsil tasvirlashga intilgani uchun ham shoir asarlari tili Muqimiy she'rlarinkiga qaraganda murakkabroq. U turli xil tuyg'ularni, chigal hayotiy vaziyatlarni aks ettirishda arab, fors so'zlaridan unumli foydalananadi. Furqat lirkasining tabiatini, undagi yetakchi yo'naliishlarini belgilashda "Qosido, ayg'il o'shal dildorg'a" deb boshlanadigan g'azal alohida o'rin tutadi. Shoirning bu she'rida uning olamni mutasavvuf ko'zi bilan ko'rishi, so'fiylik tuyg'ulari bilan his etishi yaqqol namoyon bo'lgan. Bu g'azal ham aslida ishqiy mavzuda. Lekin bu o'rinda qalamga olingan ishq faqat majoziygina bo'lib qolmay, ilohiy xususiyatga ham ega. Qizig'i shundaki, shoir g'azalning ilohiy mohiyatini darrov ko'z-ko'z qilmaslikka, pardada tutib turishga urinadi:

Qosido, ayg'il o'shal dildorg'a,
Bir tarahhum aylasun men zorg'a

Shoirning "Muncha zolim bo'l mish ul xunrez tarso ko'zlarin" misrasi bilan boshlanadigan g'azali an'anaviy yo'sinda bitilgan. Furqat ma'shuqaning ko'zlar oshiqqa turfa yo'llarda azob berayotganini o'zigagina xos mahorat bilan aks ettiradi:

Muncha zolim bo'l mish ul xunrez tarso ko'zlarin,
Kim solur islom eliga sho'r-u g'avg'o ko'zlarin.

Furqat lirkasiga xos eng yaxshi jihatlar uning "Chaman sahnida derlar sarv birla yosuman nozik" satri bilan boshlangan g'azalida ham ko'rindi. Bu she'rida ma'shuqaning faqat bir sifati - nozikligi tasvir etiladi. Aslida, noziklik- ko'proq tashqi jihatni anglatadigan tushuncha. Shoirning ustaligi shundaki, tashqi tomonni ko'rsatishi kerak bo'lgan tushuncha yordamida ma'shuqaning ichki dunyosini aks ettirgan. Shoир yor nozikligini shunchaki madh etmaydi. Tasvir ancha uzoqdan ma'shuqaga qomati nozikligini sarv bilan yosamin, ko'ylagi yupqaligini gul nozikligiga solishtirishdan boshlanadi. So'ng tasvir qamroviga Yusuf alayhissalom olinib, uning husni, shirin so'zligi yorga qiyoslanadi va uning "hama to'g'rida" Yusuf Misriydan ham ortqi ekanligini bildiriladi. To'rtinchchi bayt bevosita ma'shuqaning o'zidagi bir dunyo nozikliklarini ko'rsatishga bag'ishlangan:

Kamolingdin halovat topmog'i jonlarni ondinkim,
Dahon nozik, zabon nozik, ki lab nozik, suxan nozik.

Furqatning "Fasli navbahor o'ldi, ketibon zimistonlar" g'azali-tabiat lirkasining namunasi. Unda ko'klam kelishi bilan tabiatda ro'y berayotgan go'zal o'zgarishlarni g'oyat sinchiklab

kuzatgan shoirning qalb kechinmalari aks etgan. Bu she'rda ham xuddi Muqimiyning "Navbahor" g'azalidagi singari yilning eng dilbar faslidagi go'zallikdan do'stlarni bahramand qilishi istagi ifodalangan. Shoir o'tkinchi umrni go'zallikqo'ynida ezguliuk bilan o'tkazishni istaydi. Chunki bahorgina emas, umr ham o'tkinchi – "g'animat". Matla'dan so'ng shoir o'zini muvozanatdan chiqargan, hayajonga solgan ko'klam manzarasini chizishga tutinadi.

Lirik timsol va yaqinlari o'z hol-u imkoniyatlarini yaxshi bilishadi. Dunyo tartiblari ularning fikri bilan belgilanmasligini anglashadi. Shunday bo'lsa-da, ular o'z qarash va e'tiqodlaridan qaytmoqchi emaslar. Shu tariqa g'azalda ko'ngil ma'rifatga ega shaxslar holati juda ta'sirli aks ettirilgan.

Furqat ma'rifatchilik adabiyotidagi eng yorqin iste'dod egasi edi. Shoirning dastlabki she'rleridan tortib, umrining so'ngiga qadar yaratgan bitiklarida kishilarni ma'rifatga chorlash, ilmning ahamiyatini targ'ib qilish ustuvurdir. Fikrini yangilamay turib, hayotni yangilash ham, yaxshilash ham mumkin emasligini anglab yetgan shoir "Ilm xosiyati", "Akt majlisi xususida", "Gimnaziya", "Vistavka xuxsida" va boshqa bir qator masnaviyalarida hamda ko'plab g'azallarida ma'rifatchilik qarashlarini oldinga suradi, ilmning ahamiyatini uqtirib, kishilarni ilm o'rganishga chaqirishdan charchamaydi. Chunki u dunyoda sog'lom aqlga muvofiq tartib o'rnatmoq, odamlarni baxtliroq qilmoq uchun, avvalo, ilm zarurligini anglab yetgan va buning uchun harakat zarurligini tushunib olgan ijodkor edi.

Foydalilanigan adabiyotlar:

1. S. Yo'ldasheva. Oliy va kasb hunar ta'limida pedagogik texnologiyalar. . –T.: OPI, 2011.
2. M. Ergashov, M. Adashboev. Ta'lim jaryonida interaktiv doskadan foydalanish. – T.: Mahorat, 2010.
3. H. Karimov. Istiqlol davri adabiyoti. –T.: Yangi nashr, 2010.
4. A. Hojiahmedov. She'r san'atlarini bilasizmi?–T.: Sharq, 2001.

MASHRAB LIRIKASI

*Karimova Dildora Ergashevna
Farg'ona tumani 3-maktab
ona tili va adabiyoti fani o'qituvchisi
tel: 91-668-63-02
e-mail:karimova@mail.ru*

Annotatsiya: maqlolada Mashrab she'rlari mazmuni, ifodasi, Mashrab falsafasining murakkabligi, olam tushunchasining o'ziga xos bayoni, lirikasining turlichalari masalasi yuritilgan

Kalit so'zlar: tasviriy vositalar, mazmun va ma'no, lirika, Alloh ishqi

Mashrab she'rlari mazmuniga ko'ra ham, ifodasi jihatidan ham u qadar sodda emas. Chunki Mashrab falsafasining o'zi juda murakkab. Unda bu yorug' olam Alloh tushunchasi bilan birlashib ketadi. Shoир ijodida biz ko'rib turgan bu atrof-olam hammasi sir-sinoat va unda faqat Alloh namoyon ekani ifodasini topadi. Quyidagi g'azalda bu fikr-qarashlar ochiqroq ifoda qilingan:

To kiydi qizil o'zini zebo qilayin deb,
O't yoqtin jahon mulkida g'avg'o qilayin deb.

Matla'da ilohiy mazmun hali ayon ko'rinish turgani yo'q. Uni "yor o'ziga oro berish uchun alvon libos kiydi va oshiqlar orasida g'avg'o solmoq uchun ular ko'ngliga o't yoqdi", - degan hayotiy-maishiy yo'sinda tushunish to'g'riroq bo'lishi mumkin. Bu tashqi ma'nosi. Tasavvufiy ma'nosi esa: Parvardigor o'z qudrati mo'jizalarini bilmox bo'lidi va alvon libosga burkanib, os-hiqlariga ko'rindi. Bu bilan hammaning ko'ngliga o't yoqdi:

Mastona xirom etti-yu ko'rguzdi qaddini,
Mendek necha devonani shaydo qilayin deb.

Bu baytda tabiiy yor belgilari yanada ko'proq. Ammo Alloh yor qiyofasida. U mastona yurib keladi, chunki u o'z go'zalligidan, aniqrog'i, bu go'zallikning barcha oshiqlarini mahliyo qilganidan mast. Shuning uchun ham u o'z qaddi-bastini tantanavor namoyish etadi. Ma'shuqaning ko'rinishi tasvirida ham mantiqiy izchillik bor. Oldin libosi, so'ng qaddi-qomati ko'rindi. Navbat yorning jamoliga keladi:

Zebo sanamim gul yuzidin parda ko'tardi,
Olam hama ko'z bo'lidi tamoshlo qilayin deb.

Go'zal mahbuba gul yuzidan pardani ko'targan edi, butun dunyo uni tamoshlo qiluvchi ko'zga aylandi. Bu baytning ma'nosi yaxshiroq tushunilishi uchun Mashrab izdoshlaridan bo'lgan Majzub Namangoniyning bir misrasini keltirish o'rindi bo'ladi:

Soqiy-manam, sog'ar-manam, ore, manam, manam, manam.

Soqiy ham o'zimman, qadah ham o'zimman, o'zim ham o'zimman, demoqda shoир. Mansur "anal-haq"ining ayni o'zi. Mashrabning yuqoridagi baytida ham xuddi shu singari borliqni ilohiy-ylashtirish, yagona mavjudlik, ya'ni vahdati vujud ma'nosi ifoda etilgan. Mashrab fikricha, oshiq va ma'shuqa aslida bitta. G'azal yuqoridagi tartibda davom etadi. Gap yorning "zulfi", "qoshi"ga ko'chadi. Qosh tasviri yana oshiqning qonini to'kish bilan bog'lanadi. Mumtoz adabiyotda qosh qilichga o'xshatiladi va shoirning bunday qismatga tayyorligi ifodalanadi:

Boshimni kesib olg'il-u xushhol bo'lub ket,
Qonimni to'kub, lolayi sahro qilayin deb.

Oshiqning sadoqati, muhabbati, ma'shuqaga ishonchi shunchalikki, u jonini omon saqlash haqida orzu ham qilmaydi. Uning uchun ishq yo'lida qurban bo'lmoq - saodatga erishmoq bilan teng. Ma'shuqaning bu xil keng qamrovli mazmunga egaligi shoirning boshqa she'rlarida ham uchraydi. Masalan, bu holni uning mashhur she'rlaridan bo'lgan:

Malaksan yo bashar, yo hur-u g'ilmonsan, bilib bo'lmas,
Bu lutf-u, bu nazokat birla sendin qayrilib bo'lmas

Matla'li g'azalida ham ko'rish mumkin. Oshiq yorning "malak" (farishta) yo "bashar" (odam) yoki hur-g'ilmon (jannat qizlari va xizmatkorlari) ekanini bilolmay ajablanadi. Negaki, ma'shuqa - yer yuzidagi odamlarga aslo o'xshamaydigan darajada go'zal. Bu ajablanishlarni vahdati vu-judning g'aroyibotlaridan hayratga tushish deb izohlash ham mumkin. Muallif iloji boricha, o'z holatiga ham sirli tus beradi. O'zining boshqalarga o'xshamasligini, ahvolini hech kim anglay

olmasligini uqtirib turadi, “ishq”ining betakrorligiga qayta-qayta ishontirmoqchi bo‘ladi. Bu ham tasavvuf she’riyati uchun xos bo‘lgan xususiyatlardan.

Foydalaniman adabiyotlar:

1. Vohidov R. Mashrab ijodi Fitrat talqinida. – “O‘TA”, 1997, 4-son, 20-26-betlar.
2. Zokirov M. Boborahim Mashrab. Adabiy-tankidiy ocherk. – T.: Badiiy adabiyot nashriyoti. 1966. 58 b.
3. Zokirov M. Mashrab oldidagi guno him. «Yosh leninchi» gazetasi, 1990 yil 24 yanvar.
4. Komilov N. Tasavvuf. Ikkinchchi kitob. Tavhid asrori. – T.: ASN, 1999, 208 bet.
5. Kimsan Mashrab Turon o‘g‘li. Devona Mashrab: Badiya. -T.: Alisher Navoiy

O'ZBEK ADABIYOTSHUNOSLIGIDA FITRAT IJODINING O'RGANILISHI

Meliyeva Mavludaxon Orifovna
O'zbekiston tumani 18-maktab
ona tili va adabiyoti fani o'qituvchisi
tel: 90-782-19-84
e-mail:meliyeva@mail.ru

Annotatsiya: maqolada shoir, adib, dramaturg, muarrix, munaqqid, adabiyotshunos, tilshunos, san'atshunos, jamoat arbobi, siyosatchi, pedagog Fitratning adabiyotshunoslikda tutgan o'rni, uning madaniyatimiz rivojidagi ta'siri masalasi yoritilgan

Kalit so'zlar: adabiyotshunoslik, yetuk arbob, ma'rifatparvar ijodkor, vatavparvar

XX asrda O'rta Osiyoda yetishib chiqqan ijodkorlar orasida eng saralaridan biri, eng mumtozi Abdurauf Fitratdir desam xato bo'lmasa kerak. Shoir, adib, dramaturg, muarrix, munaqqid, adabiyotshunos, tilshunos, san'atshunos, mutafakkir-faylasuf, jamoat arbobi, siyosatchi, pedagog bir o'zida shuncha sifatlarni jam etgan Fitrat madaniyatimiz rivojida o'chmas iz qoldirdi. Biroq gap ijodkor bilimlarining qomusiyligi-yu, shaxsiyatning serqirraligida emas. Muhibimi shundaki, Fitrat Vatanini ulug' bir muhabbat bilan sevardi va shu muhabbat uning butun faoliyatini yorqin nur bilan yoritib turardi. Fitrat ham Mahmudxoja Behbudiy, Abdulla Qodiriy, Cho'lponlar kabi Vatanini erkin va mustaqil ko'rmojni istar, xalqning o'z taqdiriga o'zi xo'jayin bo'lgan holda har qanday kishanlar va bo'yinturuqlardan xalos bo'lib yashamog'ini orzu qilardi. Shuning uchun u hech narsadan hayiqmay mustamlakachilarga nafratini hayqirib aytди. Zolimlarni la'natladi, xalqni uyg'onishga undadi, jaholat va nodonlik, bid'at va xurofot iskanjalaridan qutulib, ochiq ko'z, hur fikr bilan yashashga, o'zligini tanishga chaqirdi. Shu erksevarligi, zulmatga dushmanligi, ziyyoga intilishi, el-u yurt taqdirini yaxshilash imkoniyatlarini tinmay izlagani Fitratni madaniyatimizning eng yorqin siymolaridan biriga aylantirdi, uning shuhratini qator Sharq va G'arb mamlakatlariga taratdi. Biroq ayni shu sifatlari tufayli Fitrat bizning "baxtli" zamonamizga sig'madi. Stalin barpo etgan qizil imperiyaga mustaqil fikrlaydigan erksevar isyonkorlar emas, hamma narsani "ma'qul" deb ko'rghanini ko'rmaslikka oladigan xushomadgo'ylar kerak edi. Quyushqondan chiqqanlar, hukmron mafkura aqidalariga shak keltiradiganlar shafqatsiz jazolanardi.¹¹ Uni ham xalqimizning ko'pgina asl farzandlari kabi avval "millatchi" deb tahqirlashdi, "xalq dushmani"ga chiqarishdi, keyin esa sudsiz, hukmsiz otib tashlashdi. Qizil imperiyaning sodiq salottlari bu bilan kifoyalanmay, uning asarlarini o'qishni, hatto nomini tilga olishni ta'qiladilar. Ular boshqa "xalq dushmanlari" qatori Fitratni tarix sahifalaridan butkul chiqarib tashlamoqchi bo'ldilar. Biroq bu razil niyat amalga oshmadi. Kechikib bo'lsada haqiqat yuzaga chiqdi,adolat qaror topdi. Bugun Fitrat madaniyatimiz tarixida shu paytgacha bo'sh qolib ketgan o'rniga qaytdi. 1991-yilda Abdulla Qodiriy va Cho'lpon bilan birga Abdurauf Fitratga ham jumxuriyatimizning oliy mukofoti- Alisher Navoiy nomidagi Davlat mukofoti berildi.

Biz hozircha Fitratning bolalik va yoshlik yillari haqida juda oz ma'lumotga egamiz. Uning o'zi 1929-yilda bosilgan "Yopishmagan gajaklar" degan maqolasida qayerda, qanday o'qigani haqida shunday yozadi: "Birinchi tarbiyani eski usuldag'i diniy bir mакtabda oldim, mакtabdan chiqqach, diniy bir madrasaga kirib, dars oldim, namoz o'qidim, mutaassib bir musulmon edim.

Fitrat biografiyasida qo'shimcha tadqiqotlar olib borishni taqozo etadigan yana bir masala uning chet elga safari masalasidir. Hozircha Fitrat haqidagi maqolalarning hammasida uning 1908-yilda (Sadriddin Ayniyda- 1909-yilning bahorida) Turkiyaga o'qishga ketgani yakdillik bilan qayd qilinadi, lekin Fitrat Turkiyaga o'qishga ketgani yakdillik bilan qayd qilinadi, lekin Fitrat Turkiyaga qanday borgani, u yerda qaysi o'quv yurtida o'qigani va, umuman, Turkiyadan boshqa yana qayerlarda bo'lgani haqida hech narsa deyilmaydi. Holbuki, ba'zi hujjatlarga suyanib, Fitratning anchagina mamlakatlarda bo'lganini taxmin qilish mumkin emas. Jumladan, yuqorida zikr etilgan Salimiying kitobida uning otasi bilan Makkaga safar qilgani aytildi. Professor B. Qosimov Fitrat haqida maqolasida B. A. Petrovskiyning 1922-yilda "Inqilob" jurnalida bosilgan maqolasini tilga oladi. Unda Fitrat "18 yoshlariga qadar Buxoroda tehsil ko'rib, Sharqda Turkiya,

¹ G'aniev. Fitratning tragediya yaratish mahorati. T., 1994.

Hindiston, Arabiston kabi yerkarda, Markaziy Rossiyaning Maskov, Peterburg kabi shaharlariga sayohat etgan"ligi aytilgan. Sevara Karomatillaxo'jayeva ham Fitratning Hindiston va Eronda bo'lganini komil ishonch bilan eslaydi. Uning aytishicha, oilaviy suhbatlarda Fitrat Hindiston va Eron hayotiga doir jonli tafsilotlar, xotiralarni ko'p keltirar ekan. Sadriddin Ayniy ham uning Turkiyaga Eron orqali borganini ta'kidlaydi. Tabiiyki, bu masalalarga aniqlik kiritilsa Fitrat shaxsiyati va dunyoqarashining shakllanishi, ijodidagi o'sish, o'zgarishlar, u yoki bu asarining yozilish tarixi haqidagi talqinlarimiz to'laroq va haqqoniyroq bo'ladi. Hozircha esa shuni komil ishonch bilan tasdiqlash mumkinki, Turkiyada kechgan bir necha yillik hayat Fitrat hayotida tom ma'noda katta burilish yasadi- Turkiyaga "mutaassib bir muslimon" tarzida kelgam bo'lsa, bu yerdan qaytib Buxoroga kelganida u dunyoqarashi shakllangan, jamiyat hayatini demokratik tarzda qayta qurish g'oyalarini chuqur singdirgan, jaholat va nodonlikka astoidil kurashmoqqa tayyor biro dam edi. Uning "Sayha", "Munozara", "Hind sayyohi" kabi asarlari shundan dalolat beradi. Bu asarlar tufayli Fitrat Buxoroga qaytgach, nafaqat Buxorodagi, balki butun Turkistondagi ochiq fikrlari, ilg'or ziyoilarning peshqadamlaridan biri sifatida tanildi. Shuning uchun Fitratning Turkiyadagi hayoti to'g'risida biroz batafsilroq to'xtasak foydadan xoli bo'lmas.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Fitrat. Turkistonda ruslar. «Sharq yulduzi», 1992.
2. Fitrat. O'zbek klassik musikasi tarixi. T.: «Fan», 1993.
3. Fitrat. Tanlangan asarlar, Ikki jildlik. T.: «Ma'naviyat», 2001.
4. Fitrat. Chin sevish. T.: «Adabiyot va san'at», 1996.
5. Fitrat. Najot yo'li. T.: «Sharq», 2002.
6. B. Qosimov «Fitrat» monografiyasi. 1994 yil

BOBORAHIM MASHRAB IJODINING O'ZBEK ADABIYOTIDA TUTGAN O'RNI

*Nuriddinova Muniraxon Ilhomovna
Qo'qon shahar 37-maktab
ona tili va adabiyoti fani o'qituvchisi
tel: 91-204-90-94
e-mail:nuriddinova@mail.ru*

Annotatsiya: maqolada mumtoz adabiyotimizning yetuk vakili Mashrab ijodi, ilohiy she'rlari, shafqatsiz dunyoning bevafoligidan kuygan shaxsi, hayotiga oid turli xil qarashlar yuzasidan fikrlar bayon etilgan

Kalit so'zlar: mumtoz adabiyot, ilohiy ishq kuychisi, shoir ijodi, lirika,

O'tmishdagi shoirlar orasida xalq ommasi ichiga Mashrabdek kirib borgan va shuhrat topgan ikkinchi bir shoirni topish qiyin. Mashrab xalq xotirasida qalamidan ilohiy she'rlar to'kilgan shoirgina emas, ikkiyuzlamachilikning, soxtakorlikning, nafsga qullikning shafqatsiz dushmani sifatida ham qolgan. Uning hayoti, sarguzashtlari haqida ko'pdan-ko'p rivoyatlar to'qilgan. Ularning qay biri haqiqatga yaqinligi haqida bir narsa deyish qiyin. Shuning uchun uning tug'ilgan yili va joyi masalasida ham har xilliklar bor. Masalan, Mashrabning tug'ilgan yili goh 1640, goh 1657, goh 1653- yil deb ko'rsatiladi. Adabiyotshunoslarning keyingi tadqiqotlari shoirning 1653- yilda tug'ilganligi haqiqatga yaqin ekanligini ko'rsatmoqda va ilmiy istemolda ko'proq shu sanaga to'xtalinadi. Shuningdek, shoirning qayerda tug'ilganligi ham ko'p bahslarga sabab bo'lib kelmoqda. Ayrim mutaxassislar rivoyatlarga tayanib, uni Andijonda tug'ilib, Namanganda voyaga yetgan desalar, boshqalari she'rlaridagi ma'lumotlarga asoslanib, shoir Namanganda dunyoga kelib, shu yerda ulg'ayganligini aytadilar. Mashrab haqida yurgan rivoyat-u afsonalarning aksariyati shoirga nisbat berilgan she'rlarning mazmuniga moslangan. Uni muxlislari avliyo darajasiga ko'targanlar. Rivoyatlar-u ularga ilova qilingan she'rlarini to'plab, "Devoni Mashrab", "Devonai Mashrab", "Eshoni Mashrab", "Eshoni Shoh Mashrab", "Eshoni Shoh Mashrabi devonai Namangoniy" nomlari bilan kitoblar tuzganlar. Bular Mashrabning hayot yo'lini yorituchi o'ziga xos qissalardir. Ular tarkibidagi rivoyatlar ham, she'rlar ham bir-biridan jiddiy farq qiladi. Qolaversa, ko'pdan-ko'p tazkiralarda, tarixiy asarlarda u haqda ma'lumotlar bor. Ushbu xilma-xil manbalardan shoir tarjimayi holining asosiy nuqtalarini shunday belgilash mumkin. Ismi - Boborahim, otasining oti - Mullavalii. Taxallusi - Mashrab. "Mashrab" arabchada "ichimlik ichiladigan joy" va "fe'l, odat, xulq, tabiat" ma'nolarini bildiradi.

Mashrab 1665-yilda Namanganda Mulla Bozor oxund degan kishining qo'lida shogird edi. U bu dargohda 7 yil shogirdlik qildi. 1671-yilda 18 yoshida Samarqandga keladi, bir yilgina bu shaharda tahsil oladi. Namanganga qaytib, undan Qashqar safariga jo'naydi. Ofoqxo'ja nomli mashhur eshonga murid tushadi. Uning To'tibekach ismlik kanizagini sevib qolganligi sababli pirining g'azabiga uchrab, erkakligidan mahrum etiladi va quvib yuboriladi. Shu tariqa, u o'n sakkiz yillik safardan keyin yana Namanganga qaytib keladi. Shu davrda onasidan ayrıldi. Qalandar xirqasini kiyib, bir yil Movarounnahr shahar-qishloqlarini kezib chiqadi. 169-yilda esa, do'sti Pirmat Setoriy bilan yigirma yillik safarga ketadi. va 171-yilda Qunduzda Balx hokimi Mahmud Qatag'on buyrug'i bilan qatl etiladi. Mashrabning safar va sayr-u sayohatlari u haqdagi qissalarda ilohiylik rangiga bo'yalgan. Chunonchi, uning har bir xatti-harakati bashorat, qismat shaklida bir-biri bilan bog'lab berilgan. Mashrabning adabiy merosi yuqorida nomi tilga olin-gan "Devoni Mashrab" va turli-tuman bayozlar, majmualar orqali bizga yetib kelgan. "Devoni Mashrab" biz ko'zda tutadigan "devon" tushunchasini bermaydi. U - asli "Devonayi Mashrab" ning qisqaroq shakli. She'riy to'plam emas, balki Mashrabning hayot yo'li va sarguzashtlari ni uning o'z she'rlari vositasida hikoya qilib beruvchi qissa. Uni g'ayritabiyy xatti-harakatlari uchun "devona", "Shoh Mashrab" deb ataganlar. Uning maxsus, an'anaviy tartiblarga rioya qilib tuzilgan she'riy devoni yo'q. Aytish kerakki, shoirning she'riy merosi hanuzgacha to'la to'plangan emas. Izlagan sari yangi-yangi she'rlari topilmoqda. Shoир she'rlari turli saviyadagi kotiblar tomonidan ko'chirilganligi uchun xatolari juda ko'p. Jaloliddin Rumiy "Masnaviy" sing sharhiga bag'ishlangan "Mabdayi nur" (Nurning chiqish joyi) kitobi ham Mashrab qalamiga mansub. Mashrabning ko'pgina she'rlari boshqalarniki bilan aralashib ketgan. Chiqishda "Mashrab" taxallusli o'nga yaqin shoir o'tgani ma'lum. Shulardan ikkitasi - movarounnahrlik.

Biri - Boborahim Mashrab bo'lsa, ikkinchisi qarshilik hofiz Ro'ziboydir. Ro'ziboyni "**Mashrabi soniy**", ya'ni ikkinchi Mashrab deb ataganlar.

Foydalaniman adabiyotlar:

1. Vohidov R. Mashrab ijodi Fitrat talqinida. – "O'TA", 1997, 4-son, 20-26-betlar.
2. Zokirov M. Boborahim Mashrab. Adabiy-tankidiy ocherk. – T.: Badiiy adabiyot nashriyoti. 1966. 58 b.
3. Zokirov M. Mashrab oldidagi guno him. «Yosh leninchi» gazetasi, 1990 yil 24 yanvar.
4. Komilov N. Tasavvuf. Ikkinci kitob. Tavhid asrori. – T.: ASN, 1999, 208 bet.
5. Kimsan Mashrab Turon o'g'li. Devona Mashrab: Badiya. -T.: Alisher Navoiy

TIL-MILLAT KALITIDIR

*Qahhorova Muxlisa Umarqulovna
Navoiy viloyati Navbahor tumani
5-umumi o‘rta ta’lim maktabining
ona tili va adabiyot fani o‘qituvchisi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada ona tilini jamiyat rivojidagi o‘rni, ona tilining qadr-qimmati, ona tilini o‘rganishni foydali tomonlari haqida nazariy va amaliy ma’lumotlar berib o‘tilgan.

Kalit so‘zlar: til, til o‘rganish, ona tili.

**“O‘zbek tili kambag‘al emas, balki o‘zbek tilini kambag‘al deguvchilarning o‘zi kambag‘al.
Ular o‘z nodonliklarini o‘zbek tiliga to‘nkamasinlar”.**

(Abdulla Qodiriy)

Ona tili – bu millatning ruhi, ma’naviy qiyofasi, or-nomusi, orzu-umidlari namunasidir. Harqaysi millatning o‘z Vatani, oilasi bo‘lgani kabi jonajon, betakror tiliham bo‘ladi. Inson dunyoga kelibdiki, uning o‘z Vatani, onasi, oilasi qanchalik muqaddas bo‘lsa, ona tili ham shunchalik ulug‘dir. Ona tiliga muhabbat bu, avvalo, ona allasi bilan uning quoqlariga singadi. Ona allasi shunday ilohiy kuchga egaki, uni eshitgan har bir go‘dak yuragi jo‘nbushga keladi, qalbida hissiyotlar avj oladi. Birinchi Prezidentimiz I.A.Karimov “Til millatning ruhidir” deb bejizga ta’kidlamaganlar. Tilsiz jamiyat rivojlanmaydi, taraqqiy etmaydi. Suvsiz daryo bo‘lmaganidek, tilsiz millat ham vujudga kelmaydi.

Ota – bobolarimiz qadimdan ona tilimizni asrab – avaylaganlar, uning rivojlanishiga munosib hissa qo‘sghanlar. Jumladan, buyuk mutafakkir, davlat arbobi, g‘azal mulkining sultoni hazrat Alisher Navoiy, Zahiriddin Muhammad Bobur, Lutfiy, Nodira va boshqa o‘zbek adabiyoti namoyandalarining o‘rni beqiyosdir. Hozirgi kunda shoirlarimiz ham o‘zbek tilining naqadar buyuk va boy til ekanligini namoyon etmoqdalar.

Ona tilini sevish, uni ardoqlash, vatanni sevish, uni qadrlashga teng hisoblanadi. Til – bu millat faxridir. Har qaysi inson o‘z vatani bilan qanchalik faxrlansa o‘z ona tili bilan ham shunchalik faxrlanadi. Shunday ekan, ona tilini sevish, uni asrab avaylash, so‘z boyligini chuqurroq oshirish zarurdir. Zero “Til yashasa millat yashaydi” deb buyuk allomalarimiz bejiz aytishmagan.

Tilning quadratini teran tasavvur etish va bu quadratni anglash muntazam mahorat va malaka talab qiladigan narsa tilning o‘z mohiyatida mavjud. Ulug‘ bobokalonimiz, milliy adabiyotimizning tengsiz namoyandasasi, millatimizning g‘ururi Alisher Navoiyning aksariyat asarlari, xususan, “Xamsa” dostonidagi bir necha boblar so‘z ta‘rifiga bag‘ishlangan. Shoир, avvalo, hayot mohiyati hisoblangan to‘rt unsur: suv, havo, olov, tuproqning ham, yetti qavat osmondagi yetti sayyoraning ham so‘z tufayli vujudga kelganini ta‘kidlaydi: To‘rt sadaf gavharning durji ul, Yetti falak axtarining burji ul. Alisher Navoiyning teran tafakkuri va bepoyon badiiy ijodi mahsuli bo‘lmish benazir so‘z durdonalari tilimizning butun salohiyatini namoyon etuvchi ulkan qomusdir. Fikrning aniq va ravshan bo‘lishi so‘zdan to‘g‘ri foydalanishga bog‘liq. So‘zdan to‘g‘ri foydalanish uchun esa, avvalo, uning lug‘aviy ma‘nosini anglash zarur. Yusuf Xos Hojib, Ahmad Yugnakiy, Alisher Navoiy, Zahiriddin Muhammad Bobur kabi shoirlarimiz asarlarida so‘zni o‘ylab ishlatish zarurligi ta‘kidlaganlar. Og‘zaki nutqda so‘z qo‘llashdagi ayrim nuqsonlar umumiy fikr ichida sezilmay qolishi yoki tinglovchiuni to‘g‘ri tushuna bilishi mumkin. Lekin yozma nutqda bunday qilib bo‘lmaydi. Yozma nutqda har bir so‘zning o‘ziga xos ma‘nolari jiddiy hisobga olinishi lozim. Aks holda fikr noaniq yoki tushunarsiz bo‘lib qolishi mumkin. So‘z tanlashda quyidagi xatolar sodir bo‘lishi mumkin:

1. So‘zni noto‘g‘ri qo‘llash.
 2. So‘zni o‘rinsiz takrorlash.
 3. So‘zni ortiqcha qo‘llash.
 4. So‘zni tushirib qoldirish.
1. So‘zni noto‘g‘ri qo‘llash so‘zning denotativ ma‘nosini hisobga olmaslik, o‘zi bilgancha ishlatish bilan xarakterlanadi.
 2. So‘zni o‘rinsiz takrorlash nutqni buzadi, siyqalashtiradi, fikrni xiralashtiradi.
 3. So‘zni ortiqch qo‘llash, muayyan nutq paytida mutlaqo keraksiz bo‘lgan so‘zning gap ichiga

kirib qolishidir. Bu ham nutqni buzishi, noaniqlik va chalkashlikka olib kelishi mumkin. Bunday nuqsonlar ko‘pincha mexanik ravishda yoki gapni murakkab tuzishda ro‘y beradi.

4. So‘zni tushirish va so‘z tanlashdagi noaniqlik keng qo‘pol xolatlardan bo‘lib, fikriy chalkashlikni keltirib chiqaradi, hatto noto‘g‘ri xulosalarga olib keladi.

O‘zbek tili jahondagi eng boy tillardan biri bo‘lib, ko‘p lug‘aviy birliklar ko‘p ma‘nolidir. Kishilar o‘zining kundalik hayotida yangi paydo bo‘lgan tushunchalarning har biri uchun alohida alohida so‘zlar qo‘llayveradigan bo‘lsa, so‘zlarning soni o‘ta ko‘payib ketib, ularni xotirada saqlash mumkin bo‘lmay qoladi. Natijada tildan foydalanish ham qiyinlashib, u sekin-asta yaroqsiz holga kelib qolgan bo‘lardi. Shuning uchun ham har qaysi tilda sanoqli til birliklarining turli xil kombinatsiyalaridan cheksiz tushuncha va fikrlarni ifodalashga harakat qilinadi. Ana shunday harakat tufayli tilda ilgari mavjud bo‘lgan so‘zlarga yangi-yangi ma‘nolar yuklanadi. Fikrning aniq va ravshan bo‘lishi nutqda so‘zdan to‘g‘ri foydalanish, uning lug‘aviy ma‘nosini anglash zarur.

O‘zbek tiliga Davlat tili maqomi berilgandan keyin o‘z ona tilimizni ilmiy jihatdan o‘rganishga qiziqish ancha ortdi. O‘zbek tilshunosligida olib borilayotgan izlanishlarning barchasi tilimizning imkoniyatlari naqadar keng ekanligidan dalolat beradi.

Foydalaniman adabiyotlar:

1. Karimov I.A. Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch. –T: Ma’naviyat, 2011.
2. Ahmedova H. O‘zbek tili o‘qitishning zamonaviy texnologiyalari. Toshkent, 2012.
3. Internet saytlaridan. www.zZiyonet.uz. www.uzedu.uz.

OYBEKNING "QUTLUG' QON" ROMANIDA BADIY DETALNING G'OVAVIY- ESTETIK XUSUSIYATLARI

*Qamardinova Nozima Najmidin qizi
Namangan viloyati 22-sonli
DIMI ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi
Telefon: +998942732291
qamardinovanozima@gmail.com*

Annotatsiya: Maqolada Oybekning "Qutlug' qon" romanida qahramonlarning harakterini ochib berishda qo'llagan badiiy detallarga qisqacha to'xtanilgan. Maqola adabiyotga oid bo'lib, unda Oybekning badiiy detallardan unumli foydalana olishi va ko'zlagan maqsadga erishishi haqida fikr va mulohazalar yuritilgan.

Kalit so'zlar: mustamlaka, harakter, detail, personaj, roman janri, realistik bosqich, Yevropa romanchilik maktabi.

Oybek "Qutlug' qon" romani bilan XX asr o'zbek romanchiliga o'ziga xos tasvir usulini olib kirdi. Roman janrini yangi taraqqiyot bosqichiga ko'tardi. Yevropa romanchilik maktabining ilg'or an'analarini o'zbek romanchiligidagi qo'lladi. U Qodiriy va Cho'lpondan keyin ushbu janr taraqqiyotini realistik bosqichga ko'tardi.

Oybek "Qutlug' qon" romanida qahramon va personajlar tasvirida hayotiy, realistik detallardan mohirlik bilan foydalanadi. 1916-yil arafasidagi mustamlaka Turkistonning og'ir, ayanchli ahvolini o'ziga xos tarzda ko'rsatib beradi. Har bir qahramon va personajlarning qiyofa va harakterlarini yaratishda detallar haqqoniyligi alohida ahamiyat qaratadi. Shu bois ham o'quvchi asar voqealari bilan tanishish jarayonida o'zi ham beixtiyor ishtirokchiga aylanadi. Asarning o'ziga xosligi shundaki, u yozilgandan buyon adabiyotshunoslarning munozara manbaiga aylangan. Ana shu munozaralar mustaqillik yillarida ham adabiyotshunoslikda davom etdi. Umrboqiy asarlar har doim o'quvchilarda turli fikr-mulohazalar uyg'otadi, tafakkurga chorlaydi. Bu esa asarning dolzarbligini belgilovchi eng muhim belgidir.

Romanning har bir personaj va qahramonlari o'zlarining betakror qiyofalariga ega. Yozuvchi ular portretini barcha ikir-chikirlari bilan mufassal tasvirlaydi. Tashqi qiyofalariga xos chizgilar ichki dunyolarini ochishga xizmat qiladi. Romanda Mirzakarimboyning ichki va tashqi qiyofasi voqealarning boshlanishida berilgan bo'lsa, Yo'lchi portretiga xos chizgilar asarga "sochib" yuborilgan. Masalan, Mirzakarimboy qiyofasi quyidagicha aks etadi: "Mirzakarimboy gavdasi kichik, qo'llari ingichka bo'lsa ham zuvalasi pishiq ko'rindi. U go'shtdor ham emas, og'ir ham emas, kichik, ayyor yuzi xo'rozning tojisiday qip-qizil; oppoq soqoli va miyiqlari toza va taralgan....".

Nuri tasviri esa "Qiz o'n yeti-o'n sakkizga kirgan, o'rta bo'yli, bir qadar keng va qoramtil yuzli... to'lagina, lo'ppigina qiz edi; burni biroz beo'xshovroq bo'lsa-da, lekin uning umuman yuz bichimi kelishgan edi. Bodom qovoqlari ostidagi kichkina qora ko'zlar qandaydir noz va ehtiros bilan yonadi. Yo'g'on tim qora ikki soch o'rami, uning egnidagi oppoq shohi ko'ylagi ustidan pastga qadar tushib turadi. Ko'ylak yengi tirsakka qadar shimarilgan; taqmachoqday bilaklarda ilon boshli oltin bilaguzuklar yonadi" tarzida berilgan.

Mirzakarimboy tasviridagi qo'llarning ingichkaligi uning jismoniy mehnatsiz o'tgan turmush tarziga ishora bo'lsa, xo'rozning tojisiday qip-qizil yuzi, zuvalasining pishiqligi uning farovon, to'q o'tgan hayotiga ishora.

Nurining yengiltak tabiatini noz va ehtiros bilan yongan kichik qora ko'zlarida ifodalansa, bilaklarida yongan ilon boshli oltin bilaguzuklar uning tabiatidagi yashirin yovuzlikka ishora etadi.

"Ilon boshli oltin bilaguzuk" detali romandagi boshqa bir personaj Gulandom tasvirida ham beriladi. ammo unda o'z ma'nosida qo'llanadi.

Yozuvchi ijobjiy qahramonlar portretida bisotidagi eng sara so'zlarni qo'llaydi. Masalan, Gulnor qiyofasi quyidagicha aks etgan: "Nafis, nozik, ma'suma bir qiz... Bo'yi yoshiga qaraganda balandroq, lekib butun gavdasiga mutanosib. Bolalarcha kulimsiragan va yuqoridan pastga tomon mayin ingichkalashgan oq, tiniq yuzi, qalam bilan chizilgandek ingichka, ma'nodor qoshlari uzun quyuq kipriklari orasida yongan yirik qora ko'zlar bor. Bu ko'zlarda tuyg'unlik,

olijanoblik, ko‘ngilning bahoriy tozaligi, iliqligi va qandaydir parishon xayolchan jilvalananar edi ”. ushbu o‘rinda ko‘z tasviri orqali qahramonning ichki holatini nozik chizgilar bilan aks ettiradi.

Bundan keyin yozuvchi asarda boy xonadonining tartib-qoidalarini va u yerdagilarning xulq-atvorlarini xaraktarlaydigan qator fakt, manzara va hodisalarni tasvirlashga o‘tadi. Ular Yo‘lchining ko‘z o‘ngidan kino lentalari kabi tez-tez o‘tadi va har gal Yo‘lchi ongida qandaydir bir iz qoldiradi. Bunday voqealarning ko‘p qismi Yo‘lchi ongingin o‘sishi uchun g’oyat zo‘r ahamiyatga ega bo‘ldi. Chunki Yo‘lchi o‘z ahvolining taqozosini bilan bunday voqealarda bevosita ishtirok etadi. Natijada u mazkur voqealarning mohiyatini chuqurroq anglashi tasviri yozuvchining detallardan foydalanish mahoratida ko‘zga tashlanadi.

Yo‘lchi harakterini tipiklashtirishdagi Oybek ijodiga xos bo‘lgan xususiyat shundan iboratki, yozuvchu tasvirlayotgan voqelikning ayrim tomonlarini keng ko‘lamda detallashtiradi. U boy muhiti, kundalik hayotining nozik va xarakterli tomonlarini tanlab, ularni keng suratda tasvirlaydi. Bundan ko‘zlangan maqsad ravshan bo‘ladi: boy hayoti va tirikchiligidan ayrim, ba’zan uncha muhim bo‘lmagan detallarni tasvirlash bilan o‘z qahramoniga (shu paytgacha xayoliga kelmagan) “saylangan kishilar” hayotining sirli tomonlarini ko‘rsatadi.

Oybekning ushbu romanini o‘qigan har bir o‘quvchi o‘zini shu asar qahramonidek tasavvur etishi aniq. Bunda, albatta, badiiy detallarning o‘rni beqiyosdir.

Foydalaniman adabiyotlar ro‘yxati:

1. Qo‘shtonov M. Oybek mahorati. “Toshkent” Badiiy adabiyot nashriyoti, 1965
2. Karimov N. Oybek. T., 1985.
3. Sabirdinov A. Oybek ijodini o‘rganish. Toshkent. Akademnashr, 2015.
4. Oybek. Asarlar. Uchinchi tom. Qutlug’ qon. G‘afur G‘ulom nomidagi badiiy adabiyot nashriyoti. T., 1969

ОYBEKNING NAVOIY HAQIDAGI QARASHLARI

*Shokirova Shoira A'zamovna
O'zbekiston tumani 18-maktab
ona tili va adabiyoti fani o'qituvchisi
tel: 91-203-57-80
e-mail:shokirova@mail.ru*

Annotatsiya: Maqolada atoqli yozuvchi va shoir, adabiyotshunos olim Oybekning Navoiy siyemosini xalqqa yaqindan tanitishdagi beqiyos xizmatlari, olib borgan tadqiqotlari, "Navoiy" romanining yaratilish tarixi bo'yicha mulohazalar keltirilgan

Kalit so'zlar: navoiyshunos olim, adabiyotshunos, tarixiy roman, XX asr Navoiysi

Oybek Navoiy hayoti va ijodi bilan 30-yillar arafasida faol qiziqa boshladi. U shu yillarda Yazdiy, Koshifiy, Qazviniy, Muhammad Tolib, Abdurazzoq Samarcandiy, Vosify, Mirxon singari tarixchi olimlarning asarlarini qunt bilan o'rganishga kirishdi, lekin 20-yillar oxiri – 30-yillarda o'zbek adabiyotida avj olgan noto'g'ri qarashlar tufayli Oybekka ham qator ayblar qo'yildi. Oybek, bir tomoni, o'ziga qo'yilgan aybdan xalos bo'lish uchun "Qutlug' qon" romaniga oddiy kambag'al xalq vakilini bosh qahramon sifatida tanladi. Lekin romanda tasvir etilgan voqealar mantiqi shuni ko'rsatdiki, yo'lhilar tarixning burilish nuqtalarida xalq ommasiga rahbarlik ham qila olmaydilar, ta'sir ham o'tkaza bilmaydilar. Qolaversa, 30-yillarda oddiy ishchilar va dehqonlar orasidan yetishib chiqqan davlat va mamlakat rahbarlari ham mustabid markaz oldida na el-yurt manfaatini, na o'zlarini himoya qilaolmaydilar. Shuning uchun Oybek xalqqa ham, adabiyotga ham Navoiy singari daholar kerak degan xulosaga keldi. "Qutlug' qon romani" hali chop etilmay turib Oybek 1940-yil 6-yanvarda "Navoiy" romani ustida ish boshlab yubordi va uni 1942-yilning qish oylarida tugatdi. Roman turli muhokamalardan o'tib, 1944-yilda nashr etildi. O'zbek xalqi tarixida XIV-XV asrlar alohida o'rinni egallaydi. Amir Temurning tarix sahnasiga chiqishi bilan yangi va qudratli o'zbek davlatchiligiga asos soladi. Sharqning hozirga qadar iftixori bo'lib kelgan mahobatli inshootlar – me'moriy obidalar bino etildi. Adabiyot, san'at va fan keng taraqqiy etdi. Ana shu taraqqiyotning timsoli va natijasi sifatida Alisher Navoiyning buyuk asarlari yaratildi. Navoiy faqat buyuk shoir bo'libgina qolmay XV asrning ijtimoiy, iqtisodiy, madaniy, ma'rifiy hayotiga ham katta ta'sir o'tkazdi.

Atoqli adib Oybek Alisher Navoiy hayoti va ijodi bilan o'tgan asrning 30-yillaridan to umrining so'ngiga qadar muntazam, jiddiy shug'ullangan. Yozuvchining shoir ijodiga doir tadqiqot, risola, maqola, qaydlari o'n to'qqiz tomlik "Mukammal asarlar to'plami"ning o'n uchinchi jildidan joy olgan. Ushbu jildni taniqli adabiyotshunoslар B.Nazarov va N.Rahimjonovlar adibning rafiqasi Z.Saidnosirova ishtirokida zarur ilmiy izoh, sharhlar bilan nashrga tayyorlaganlar. Bu ilmiy izohlar, ayrim ishlarning variantlari, qayta tahrir bilan bog'liq qaydlar yozuvchi ijodiy-ilmiy laboratoriyasiga kirish, uni to'liq tushunish va tushuntirishda muhim ahamiyatga ega. Bundan tashqari, adib tadqiqotlarida uchraydigan ilmiy asarlar, birlamchi manbalar, tarixiy shaxslar, geografik joy nomlari yuzasidan berilgan ma'lumotlar noshirlarning jiddiy mehnati mahsulidir. Biz adib tadqiqotlaridagi ayrim fikr-mulohazalarga diqqat qaratishni lozim topdik. Sababi, Oybekning teran talqinlari, chuqur mushohadalar, nozik kuzatishlari bugungi kunda ham o'z ahamiyatini saqlab qolgan deb hisoblaymiz. Oybek 1936 yili yozilgan "Navoiy haqida" tadqiqotida shoir yashagan davr, hayotining asosiylar nuqtalari, uni qurshagan adabiy muhit xususida muxtasar to'xtalib, undan keyin ijodi tahliliga o'tadi. Lirik merosi haqida so'z yuritib yetakchi xususiyatlarini to'g'ri ko'rsatadi: "Navoiyning poeziyasi metaforikdir. Uning g'azallarida metaforaning ko'pligidangina emas, balki aksar g'azallar boshdan oxirigacha majoziy ravishda tuziladi. Ularda ishoralar, ramzlar, kinoyalar katta ro'l o'ynaydi. Navoiyning metaforalari aksar haqiqatan chuqur, original bo'ladi. Fikr va narsalar orasida kutilmagan, yangi munosabatlarni, yangi tomonlarni ochajak bir xarakterdadir. Umuman, Navoiyda so'z yuqori narsalarga ishorat qilishi kerak".

Adib shoirning she'riyati o'z davri adabiyoti va madaniyati tarixida muhim o'rin tutgan tasavvuf falsafasi ta'siridan xoli emasliligini to'g'ri ko'rsatadi." Shoirlarimiz Eronning so'fiylik poeziyasiga taqlidan ayrim tasavvuf motivlarini tarannum qildilar. Tasavvuf poeziya uchun go'yo falsafiy bir mavzu bo'lib qoldi. Shoirlarimiz orasida darveshlari bo'lgani kabi, hayotda

so‘fiylikdan uzoq turgan, lekin tasavvufga bir nav hurfikrlilik kabi qaragan, o‘z ijodida tasavvuf asoslarini ifodalashga qiziqqan shoirlar ham ko‘p edi”. Oybek tasavvufga baho berganda bosiqlik bilan o‘rinsiz hayajonga berilmay, masalaning butun murakkabligini hisobga olib mulohaza yuritadi va bu bilan bugungi ayrim tasavvufshunoslardan ajralib turadi. O‘tmish tarixiy voqaelarga yondashganda esa tarixiylik printsipiga qat’iy amal qiladi. Ya’ni biror-bir tarixiy hodisani yuzaga kelishiga sabab bo‘lgan omillar, uning taraqqiyoti va tanazzulini muayyan davr bilan bog‘liq holda talqin etadi.

Adib shoir qahramonlari xususida so‘z yuritar ekan, ularning faol shaxsiyatiga diqqat qaratadi: “Farhod aktiv shaxsiyat. U tinch, shohona hayot kechirishdan o‘zini ming baloga urib muammoni hal etishni afzal ko‘radi. Ajdaho va devlar bilan kurashib, nihoyat, tilsimni ochishga muvaffaq bo‘ladi. Umuman, tilsim masalasi va uni ochish uchun Farhodning kurashishi, undagi jasorat va irodaning chuqur simvolik ma’nosi borkim, bu bilan Farhodning obrazi chuqur ijtimoiy ahamiyat kasb etadi”. Biroq bugungi kunda Farhod obrazining irfoniy qatlamlarini chuqur tadqiq etayotgan olimlarimiz asardagi ijtimoiy “yukni” negadir nazardan soqit etmoqdalar. Natijada, shoirning ilg‘or ijtimoiy g‘oyalari irfoniy qatlamlar orasida qolib, tasavvufiy talqinlar ustunlik qilmoqda. Eslatib o‘tamiz, Navoiy ijodida ishq kontseptsiyasining tutgan o‘rni yuzasidan yangicha qarashlarni ilgari surgan. Ustoz Oybek Alisher Navoiy ijtimoiy faoliyati hamda ijodi aro bir butunlikni ko‘ra olgan va butun kuzatishlarini shu asosga qurgan.

Foydalaniman adabiyotlar:

1. B.Karimov. Yangilanish sog‘inchi, Toshkent, 2003 y.
2. Oybek «Adabiyot to‘g‘risida», 1985 y.
3. H.Olimjon «Mukammal asarlar to‘plami», 1984 y.
4. K.Yashin. Davr da’vati. Toshkent, 1979 y.
5. Normatov U. Davr tuyg‘usi. Toshkent 1984.

MUSTAQILLIK YILLARIDA FITRAT IJODINING O'RGANILISHI

*Tangriberdiyeva Gulbahor Sheraliyevna
Marg'ilon shahar 16-maktab
ona tili va adabiyoti fani o'qituvchisi
tel: 90-589-45-20
e-mail:gulbahor@mail.ru*

Annotatsiya: maqolada mustaqillik davri o'zbek adabiyotida Fitrat ijodining o'rganilishi, sho'rolar davrida qatag'on qilingan shoir va yozuvchilar, xalqimizga berilgan imkoniyatlar, keng ko'lamdag'i tadqiqotlar yaratish kabi masalalar xususida fikrlar berilgan

Kalit so'zlar: mustaqillik, adabiyotimiz darg'alari, diniy qadriyatlar, yangilanishlar

Mustaqillik ijtimoiy-siyosiy, adabiy-madaniy hayotimizda, umuman, jamiyatimizning barcha sohalariga yangilanish jarayonlarining vujudga kelishiga zamin hozirladi. Jamiyat va adabiy-madaniy hayotda juda katta o'zgarishlar yangilanishlar paydo bo'la boshladi. Sobiq sho'rolar tuzumining siyosati va hukmron mafkurasidan qutilish jarayonlari amalga oshirila boshlandi.

Mustaqillik davri unitilayozgan milliy qadriyatlarni tiklash, ularni xalqimiz ongiga singdirish, targ'ib qilish uchun keng imkoniyat yaratdi. O'zbek mumtoz adabiyotini bor bo'yicha o'rganish, taqiqlab qo'yilgan shoirlar, o'rganish to'xtatilgan asarlarni o'rganish, qayta nashr qilish imkoniyatlari vujudga keldi. Diniy qadriyatlarni xalqimiz ongiga singdirish, tasavvur ruhidagi asarlarni qayta tadqiq etish va targ'ib qilish uchun yaxshi vaziyat vujudga keldi. Sho'rolar davridagi diniy-mistik adabiyotning namunalari (masalan, Ahmad Yassaviy) ni o'rganish taqiqlab qo'yilgan jarayonlarga yangi siyosat, yangi tuzum, uning yangi mafkurasi nuqtai nazaridan o'rganishga yo'l ochildi.¹

Mustaqillik davrining o'zbek adabiyotiga bergen yana bir ne'mati shundan iborat bo'ladiki, sho'rolar davrida qatag'on qilingan, asarlarini o'qish o'rganish man qilingan shoir va yozuvchilar ijodini xalqimizga qaytarib berish imkoniyati tug'ildi. Ulug' ijodi haqida keng ko'lamdag'i tadqiqotlar yaratish, asarlarini chop etish, ular ijodi bilan xalqimizni kengroq doirada tanishtirish masalalari kun tartibiga qo'yilsa va bu sohada talaygina xayrli ishlar amalga oshirila boshlandi. Jumladan, Abdulla Qodiriy, Cho'lpon, Fitrat kabi millat fidoiyalarining ijodini o'rganishga keng yo'l ochildi. 1989-yilda sobiq hukumat tomonidan Fitrat ijodlarini o'rganish bo'yicha komissiya tuzildi. Komissiyaning asosiy vazifasi shundan iborat ediki, sho'rolar davrida qatag'on qilingan Fitrat ijodi, shaxs sifatida o'zlarining qatag'on qilinishi qay darajadaadolat bo'lgan yoki bu ish noxaqlik bilan amalga oshirilganmi? Shu masalalarni hukumat komissiyasiadolatli o'rganib har ikki ijodkor asarlarini o'rganish, ularni shaxs sifatida ham oqlash lozimligi haqida maxsus qaror qabul qilindi. Shundan keyin Fitrat asarlarini o'rganish, she'rlarini va romanlarini, umuman, ularning barcha ijod namunalarini xalqimizga qaytarib berish degan qarorga kelindi.

Ushbu qarordan keyin Fitratning barcha asarlari, dramalari chop etildi. Abdulla Qodiriy ijodi bo'yicha ham keng doirada tadqiqotlar olib borish, asarlarini qayta-qayta bosib chiqarishga sharoit tug'ildi. Bir so'z bilan aytganda,adolatsiz tuzumningadolatsiz qonunlari tufayli qatog'on qilingan shoir va yozuvchilar, xalqimiz, kitobxonlar qalbidan hech qachon o'chmagan, doimo sevimli yozuvchilar bo'lib kelgan Fitrat tom ma'noda xalqimizga qaytarib berildi. Sho'rolar tuzuminingadolatsiz mafkurasi sekin tanqidga uchradi.

Ijtimoiy-siyosiy hayotdagi bunday o'zgarishlardan keyin o'zbek adabiyotshunosligi va tanqidchiligidagi Fitrat ijodini har tomonlama chuqur, milliy mafkura manfaatlari ruhida qayta o'rganish, istiqlol kuychilarining o'zbek adabiyoti oldidagi ulug' xizmatlarini ko'rsatish, ularning shoirlilik va yozuvchilik mahoratlarini ochib berish maqsadida bir guruh o'zbek olimlari belni maxkam bog'lab ishga kirishdilar. Mustaqillik arafalarida bu ishga kirishgan olimlar safida Ozod Sharafiddinov, Matyoqub Qo'shjonov, Hamidulla Boltaboyev, Umarali Normatov, Baxtiyor Nazarov, Ibrohim Xaqqulov kabi olimlar borligi quvonarli faktdir.

Mustaqillik yillarda Fitrat ijodini o'rganishga ham alohida e'tibor qaratidi. Bu davr adabiyotshunosligida ayniqsa Xamidulla Boltaboyevning Fitrat ijodini o'rganishdagi ilmiy

¹ Sharqfiddinov Ozod. Cho'lponni anglash. — T.: «Yozuvchi», 1994, 46-bet. Adabiyot. Umumiy o'rta ta'lim maktablarining 11-sinfi uchun darslik. — T.: «O'qituvchi». 2004. 125-bet

xizmatlari alohida taxsinga loyiq. Olim mustaqillikning dastlabki yillardayyoq Fitrat ijodini o‘rganishga kirishib turkum maqolalar e’lon qildi, Fitratning ijodkorlik mahorati to‘g‘risida doktorlik dissertatsiyasini ham himoya qildi. Bu tadqiqotlarning barchasi mustaqillik yillarida Fitrat ijodini o‘rganishdagi salmoqli yutuqlar desak bo‘ladi. Bu jarayon ayni kunlarda ham muvaffaqiyatli davom etyapti deb xulosa chiqarishga asoslar yetarli. Adabiyotda shunday shoir, yozuvchilar bo‘ladiki, ularning ijodini o‘rganishni sanoqli tadqiqotlar, maqolalar yoki kitoblar bilan chegaralab bo‘lmaydi. Ularning merosi, asarlari qanchalik ko‘p o‘rganilsa, ijodning sirlari, mahorati qirralari ochilib boraveradi. Bunday so‘z san’atkorlarining asarlari hech qachon o‘zining ahamiyatini yo‘qotmaganidek, ular haqida tadqiqotlar olib borish ham hech qachon va hech bir davrda dolzarblik xususiyatini yo‘qotmaydi, aksincha, eng dolzarb mavzulardan biri bo‘lib adabiyotshunoslikning kun tartibida turaveradi. Bizning fikrimizcha, Fitratning badiiy ijodi, merosi xuddi shunday, hech qachon eskirmaydigan, ilmiy-badiiy ahamiyatini yo‘qotmaydigan o‘lmas meros, mangulikka dahldor ijoddir. Shunday ekan, bu ikki ulug‘ so‘z san’atkorlari to‘g‘risida ilmiy tadqiqot olib boorish ham hech qachon dolzarblik xususiyatini yo‘qotmaydi, hamisha dolzarb bo‘lib adabiyotshunoslikning kun tartibida turaveradi.

Foydalanimgan adabiyotlar:

1. Fitrat. Turkistonda ruslar. «Sharq yulduzi», 1992.
2. Fitrat. Tanlangan asarlar, Ikki jildlik. T.: «Ma’naviyat», 2001.
3. Fitrat. Najot yo‘li. T.: «Sharq», 2002.
4. B. Qosimov «Fitrat» monografiyasi. 1994 yil

ADABIYOT - MA'NAVIY YUKSALISH VOSITASI

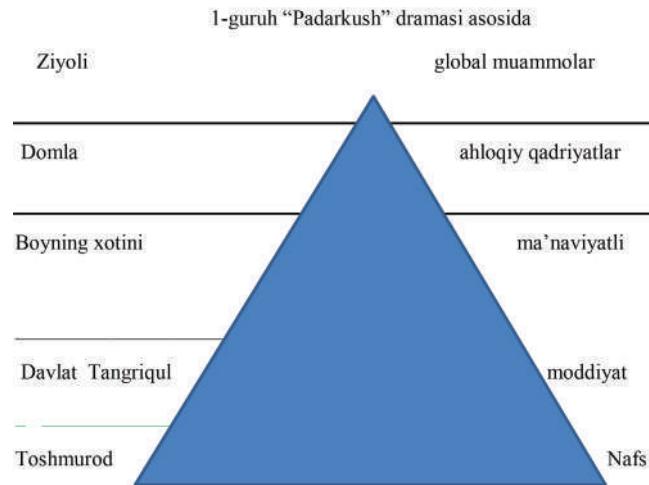
To'rayeva Shohista Abdulxamitovna
Namangan tumani 15-maktab
ona tili va adabiyoti fani o'qituvchisi
tel: 93-499-63-84
e-mail: to'rayeva@mail.ru

Annotatsiya: adabiyot darslarida asarlarni turli mashqlar orqali tushunish, asarlar tahlilida tasniflardan foydalanish maqsadga muvofiqdir, maqolada asar g'oyasini anglash uchun ba'zi asarlar tahlili namunalari berilgan

Kalit so'zlar: adabiyot, o'zbek va jahon adabiyoti, tahlil, tasnif, o'yin mashqlari

Adabiyot ta'limi o'quvchilarni milliy va jahon adabiyotining eng munosib namunalari bilan tanishtirish asosida ularning qalbida vatanparvarlik, ezgulik, insonparvarlik singari yuksak insoniy fazilatlarga nisbatan rag'bat, mehr va muhabbat uyg'otish ularning boy ma'naviy dunyosini shakllantirish, badiiy asar va uning poetik xususiyatlarini o'rganish jarayonida tanqidiy fikrleshga oid ko'nikma va malakalarни hosil qilish hamda og'zaki va yozma nutqini shakllantirishni ko'zda tutadi. Mana shu muhim vazifani bajarishda, adabiyot ta'limi yanada mazmunli bo'lishida darslar jarayonida interfaol metodlar qiziqarli o'yinlardan foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi. Adabiyot darslarida quyidagi oyinlardan foydalanishni tavsiya qilaman.

1-guruh chizmani "Padarkush" dramasi bo'yicha, 2-guruh "O'tkan kunlar" romani bo'yicha to'ldirishlari lozim.

Bu tasniflar o‘quvchiga asrning mazmunini tushinib olishi va asar haqida fikr ayta olishi uchun imkoniyat beradi.

Foydalaniman adabiyotlar:

1. Zunnunov A., Hotamov N., Ibrohimov A., Esonov J. Adabiyot o‘qitish metodikasi. -T.: “O‘qituvchi”, 1992.
2. Yo‘ldoshev Q. Adabiyot o‘qitishning ilmiy-nazariy asoslari. -T.: “O‘qituvchi”, 1996.
3. Yo‘ldoshev Q., Madaev O., Abdurazzoqov A. Adabiyot o‘qitish metodikasi. -T.: “Universitet”, 1994.
4. Rezь Z. Ya. i dr., Metodika prepodavaniya literatury. -M.: “Prosveshenie”, 1977. str.10-17.
5. To‘xliev B. Adabiyot o‘qitish metodikasi. -T.: «Yangi asr avlodи», 2006.

SAID AHMAD IJODIDA XALQ OG‘ZAKI IJODINING O‘RNI

*To‘xtaboyeva Muhayyoxon Odiljonovna
Qo‘qon shahar 7-maktab
ona tili va adabiyoti fani o‘qituvchisi
tel: 91-142-87-10
e-mail:muhayyo@mail.ru*

Annotatsiya: Maqolada Said Ahmadning xalq og‘zaki ijodining janrlaridan foydalanishi, askiyalarga va uning turli shakllariga, usullariga e’tibor qaratishi, original kulgili vaziyatlardan, xalq humorlaridan foydalanish mahorati aks etgan

Kalit so‘zlar: yozuvchi, mahorat, xalq og‘zaki ijodi, xalq humorlari

Said Ahmad kulgusining sarchashmalaridan yana biri bu xalq og‘zaki ijodidir. Har bir yozuvchi yoki shoir xalq ijodiyotidan oziqlanadi. Bu esa ijodkor mahoratining yuksalib borishiga katta ta’sir ko‘rsatadi. Shu nuqtai nazardan qarasak, og‘zaki ijodning yozma adabiyotga ta’siri biror bir yozuvchining ijodi misolida yoki ma’lum bir davr adabiy jarayoniga bog‘liq holda yoritilgan. Bu mavzuga bag‘ishlab N.Mallayev, O.Sobirov, G.Mo‘minov, M.Hakimovlar ilmiy tadqiqotlar olib bordilar. Hamza, A.Qodiriy, Oybek, G.G’ulom, H.Olimjon kabi shoir va yozuvchilarning xalq og‘zaki ijodiga munosabati masalasi olimlarimiz tomonidan o‘rganilgan. Biroq, bu sohada yana ancha ishlar qilinishi kerak.

Said Ahmad ijodiga bag‘ishlangan ilmiy ishlarda tekshirish obyekti boshqa masalalar bo‘lganligidan bu xususida yo‘l-yo‘lakay fikr bildirilgan. Shuni e’tiroborga olib adibning xalq kulgusiga munosabatini tatqiq etish hajvining ijodini to‘g‘ri va aniq baholashga yordam beradi.

Said Ahmad kulgusining yuksalib borishga xalq ijodiyotining juda ko‘p janrlari muhim ta’sir ko‘rsatdiki, bularning hammasini birma-bir sanab o‘tishning imkoniyati yo‘q. Binobarin, Said Ahmadning askiya-yu latifalardan foydalanib, ularga sayqal berib, o‘ziga xos yo‘ldan borgani, asardagi qahramonlarning ba’zan xususiyatlaridan, badiiy priyomlardan ijodiy foydalanish mahoratiga to‘xtalishning o‘ziyoq kifoya. Zotan, Said Ahmad butun ijodi davomida xalq ruhiga sodiq qoldi, uning namunalarida mujassamlashgan xalq qalbini, tabiatini, zukkoligi va donoligini, samimiyl kulgusini o‘z asarlariga ko‘chirishga intildi. Xalq ijodiga bunday munosabat yozuvchi asarlariga, qolaversa, kulgisiga teran xalqchilik baxsh etdi, uning beqiyos humorini boyitdi, noyob va kutilmagan obrazlar yaratishga, dono hikmatlarni eslatuvchi ma’nodor iboralar qo‘llashiga keng yo‘l ochib berdi.

Kulgi kishilar xarakterini, murakkab ichki dunyosini oydinlashtiradi, voqe-a-hodisalar bayoniga ixchamlik beradi. Yozuvchi ijodiy-estetik qarashlarini ochishda vosita rolini o‘ynaydi. Shu nuqtai nazardan qaraganda Said Ahmad kulgisi xalq ruhiga yaqinligi sababli o‘zida milliylik, xalqchilik xususiyatlarini mujassalamshirgan. Adib xalq og‘zaki ijodining janrlaridan biri bo‘lgan askiyalarga, uning turli shakllariga, usullariga, usullariga katta e’tibor berdi. Buni uning hikoyalarida “Ufq” da kulgiga qorilgan lavhalar, xalq donoligi namunasi sifatida yaratilgan askiyalar, original kulgili vaziyatlarda ko‘rish mumkin. Said Ahmad xalq humorlaridan, kinoya, qochiriqlardan, serqahqaha askiya, hazil-mutoyibalaridan barakali foydalangan. Kulgili ifodalarnigina emas, epizodlarni hayotning o‘zidan ko‘chirib olgan. Shu tufayli asarga xalq ruhini sngdirgan, shu ruhni o‘zida mujassalamshirgan humoristik kulgida bitmas-tuganmas askiyadir. Askiya qahramonlarga nutqiy xarakteristika berishning muhim vositalaridan biridir. U xarakterlarga harorat, voqealarga dramatizm baxsh etadi. Mohir san’atkor askiya vositasida personaj ma’naviy dunyosining nozik tebranishlarini xaarkterining iroda yo‘nalishini ochadi, ochilmagan xususiyatlar yuzaga chiqadi. Yozuvchi askiya yordamida personajlarning xalq va yurt ishiga munosabatini, xulq-atvorini ochib beradi. O‘zbek xalqining azaldan askiya, payrov, lofga ishqibozligini chuqur his etgan, o‘zi ham tabiatan quvnoq bo‘lgan. Said Ahmad asarda askiyadan, uning usullaridan mahorat bilan foydalanibgina qolay, o‘zi ham original askiya namunalarini yaratdi. Bu askiyalar o‘tkirligi, ixchamligi bilan xalq kulgisining eng tayyori, eng nozigi, eng yoqimligi bo‘lgan xalq askiyalariga o‘xshab ketadi va kitobxonada quvonch hislarini uyg‘otadi. Kitobxoni zararli, yomon narsalardan kulish, yaxshilikka intilish va shu asosda hayot go‘zalliklarini qadrlashga o‘rgatadi.

Bunda adib o‘zi yaratayotgan askiyaning ham u orqali chiqayotgan kulgining ham tabiiyligini

ta'minlaydi. U.Yusupovning dono, oddiy odamlar bilan dehqoncha gaplashmasa to'ymaydigan hazilkash inson ekanligini kanal qurilishidagi voqaelarda jumladan, Azizxon bilan qilgan suhbatlarda ko'rish mumkin. Bunday o'rirlarda askiya, orqali yaratilayotgan humor kulgisi tarbiya quroliga aylaandi, kitobxонни mana shunday kishilardan o'rnak olsiga, hayotda ularga ergashishga undaydi. Bundan tashqari, asarda rais Usmonxo'jayev o'tkir askiyachi, quvnoq, hazilkash, xalqparvar inson sifatida tasvirlaandi. Qurilishdagi ayollarga bayroq topshirish epizodida, ayniqsa, xotinlar bilan dadil askiyaga kirishishida unda xalq askiyachilariga xos hozirjavoblik, topqirlik xususiyatlari jamlanganligini ko'rish mumkin.

Said Ahmad bu lahzalarda voqeа-hodisalar bayoniga, asar g'oyasiga askiya orqali kulgini qorishtirib yuboradi. Kulgi adibning maqsadini kitobxonga yetkazuvchi vositaga aylanadi, demak, obrazlar bayoni, komik vaziyatlar, holatlar tasvirning askiya bilan bog'liq holda berilishi bu epizodlarning ohangdor, ravon chiqishini ta'minlaydi. Busiz mazkur epizodlar o'quvchini o'ziga jalb qilolmaydi, hissiz, oddiy bayonchilikdan iborat bo'lib qoladi.

Foydalanimanligan adabiyotlar:

1. Nazarov M. Yumor nima? O'zbekiston adabiyoti va san'ati. 1086-yil, 8-sон.
2. Normatov U. Said Ahmad. T.: 1978.
3. Normatov U. Ijod sehri. T.: Sharq, 2007.
4. Normatov U. Ufqlarning chin oshig'i. T.: 2008.
5. Adabiyotimiz faxri.-T.: O'zbekiston, 2007.

QISSA JANRINING O'ZIGA XOSLIGI

Xalniyazova Charos Bahramovna
Toshkent tumani 16-maktab
ona tili va adabiyoti fani o'qituvchisi
tel: 90-407-61-84
e-mail:xalniyazova@mail.ru

Annotatsiya: maqlada eng qadimgi janrlardan biri bo'lgan, asosan ishqiy mazmun yetakchilik qiladigan janr qissa haqida ma'lumotlar berilgan, adabiyotshunos olimlarning qarashlari aks etgan.

Kalit so'zlar: janr, qissa, povest, adabiyotshunoslар, realism

Qissa (arabcha so'z bolib, «*voqeiy hodisa yoki afsonalar bayon qilingan epik asar; sujetning murakkabligi jihatidan romandan ko'ra soddaroq badiiy asar*») — eng qadimgi janrlardan biri bo'lib, unda, asosan ishqiy mazmun yetakchilik qiladi. Ayniqsa, «muayyan payg'ambar yoki avliyo, dono shaxs yoki tengsiz pahlavonlar obrazlarining ibratomuz xatti-harakatlari misolida butun xalqning tarixini ideallashtirib ko'rsatish» (*B.Sarimsoqov*) qissalarining mohiyatini tashkil qiladi. Ularning barchasini umuminsoniy yagona ruh birlashtirib turadi. Bahodir Sarimsoqovning ta'kidlashicha, bu - hayotda pokdomon bo'lish,adolat uchun jon fido qilish, el-yurt qayg'usi bilan yashash, sadoqatli muhabbat nuridan bahramand bo'lishdir¹.

«Ibrohim Adham qissasi», «Amiri Atxam qissasi», «Bobo Ravshan qissasi», «Qissasi Rabg'uziy» (*Nosiruddin Burhonuddin Rabguziy*), «Hazrati Ali haqida o'n to'rt qissa» kabi xalq kitoblari nomi bilan chop qilingan asarlar (ular ko'pincha to'y-hashamlarda, choyxonalarda, maxsus yig'inlarda — qissaxonlik kechalarida qissaxonlar tomonidan o'qilgan) qissa janrining namunalariadir.

Povest (ruscha so'z, ma'nosi *hikoya, rivoyat qilish demakdir*)ning asosiy belgisi, unda «Hayotiy qamrovning romanga nisbatan torligi, hikoyaga nisbatan kengligi; shunga muvofiq sujet va kompozitsiyaning ham romanga nisbatan soddaligi, hikoyaga nisbatan murakkabligi hisoblanadi» (*N.Hotamov, B.Sarimsoqov, 235-bei*). Povestda sujet ham, konflikt ham kompozitsiya va boshqa unsurlarham qissaga nisbatan ixchamroq boladi, tezroq suratda rivojlanadi, realizm yetakchilik qiladi va chuqurroq ifodasini topadi. Asardagi asosiy personajlarning hayotlarida yuz bergen bir qator tipik voqealar siqiq tarzda, ko'pincha bitta yetakchi syujet yo'naliishiga asoslangan holda yoritiladi.Jumladan, G'.G'ulomning «Yodgor» povestida Jo'ra xarakterining shakllanishi bilan bog'liq voqealar tasvirlanadi, barcha voqealar, Yodgor, Saodat, Mehrixon, Abdug'ani, Obid, Umar aka kabi obrazlar qahramon Jo'ra xarakterining tipik xususiyatlarini ochishga, asardagi insoniylik g'oyasini bo'rttirib ko'rsatishga bo'ysinadi.G'afur G'ulomning «Shum bola», S.Ayniyning «Sudxo'rning o'limi», A.Qahhorning «Sinchalak», O'.Hoshimovning «Dunyoning ishlari», Ne'mat Aminovning «Bir asr hikoyati» povest janrining yetuk namunalarini sanaladi. Professor N.Rahimjonov ta'kidlaganidek “Ezgulik,adolat, go'zallik prinsiplariga asoslangan, umuminsoniy qadriyatlar bosh mezon bo'lgan adabiyot hozirgi badiiy tafakkur madaniyatining ustuvor belgisi sifatida shakllanmoqda. Badiiy – estetik tafakkurning din, falsafa, tarix, san'at, tibbiyot, biologiya, falakiyot, handasa, riyoziyot va h.k. Ilm-fan sohalari bilan ta'sirlanishida kechayotgan takomili adabiy hayotda keskin sifat o'zgarishlarini yuzaga keltirmoqda”², degan so'zları bugungi proza uchun ham taalluqlidir. Darhaqiqat, sho'ro mafkurasi oqibatida xalq dardg'amlaridan uzoqlashgan adabiyot istiqlol tufayli yana millatga qaytdi. Ushbu o'rinda “XXI asr adabiyoti qaysi o'zanlarda kechadi, degan savol tug'ilishi tabiiy, albatta. U, mafkuralashmagan insonni, bani odam qadrini himoya qiladigan, insonni ulug'laydigan va inson manfaatlariiga xizmat qiladigan badiiy madaniyat bo'lib qoladi; jahon adabiyoti badiiyatining tarkibiy, uzilmas halqalaridan biriga aylanadi”³.

Ijtimoiy borliq –jamiatning moddiy hayoti, moddiy ne'matlar ishlab chiqarish hamda shu ishlab chiqarish jarayonida kishilar o'rtasida vujudga keladigan munosabatlar. Ijtimoiy ong –

¹ Умуроев Х. Адабиёт назарияси. Т., 2004й., 304-бет.

² Раҳимжонов Н. Истиқлол ва бугунги адабиёт. –Тошкент, “Ўқитувчи”, 2012. – Б. 10.

³ Раҳимжонов Н. Истиқлол ва бугунги адабиёт. –Тошкент, “Ўқитувчи”, 2012. – Б. 11.

qarashlar, tasavvurlar, g‘oyalar; siyosiy, huquqiy, estetik nazariyalar; falsafa, axloq, din va hakozolar. Demak, jamiyat hayotining moddiy tomonlari ijtimoiy borliq va uning ma’naviy jihatlari –ijtimoiy ong hodisasidir. Ijtimoiy borliq ijtimoiy ongdan tashqarida va unga bog‘liq bo‘lmagan holda mavjuddir. Ijtimoiy ong esa ijtimoiy borliqnning inikosidir. Ijtimoiy borliq bilan ijtimoiy ongning o‘zaro munosabati dialektik jarayondir. Adabiyot ham ijtimoiy ongning shakllaridan biri o‘laroq ana shu qonuniyatga qo‘shiladi: adabiyot hayotdan ajralmaydi va unga uzluksiz ta’sir o‘tkazib turadi.

Inson madaniyati konkret davrlar in’ikosi bo‘lganidek, har bir san’atkor yozuvchining asarlari ham ma’lum bir davrni aks ettirishdan iborat bo‘ladi. Bu tabiiydir. Chunki har bir yozuvchi o‘z zamonining farzandi sifatida o‘sha zamonga o‘z munosabatini bildirishni, uning yaxshi tomonlarini qoralab, kelajak uchun xizmat qilishni o‘zining muqaddas burchi deb biladi. Adabiyotning bu xususiyati, xususan, shu bugungi o‘zbek adabiyotining rivoj tandensiyasida ko‘zga aniqroq tashlanadi. Xalq hayotida biron burilish yoki biron muhim o‘zgarish ro‘y beradigan bo‘lsa, bu o‘zgarishlar asosida kishilar ongidagi sixologik holatlarni aks ettiradigan qator roman va qissalar, doston, hikoya va sonsiz she’rlar paydo bo‘ldi.

Foydalaniman adabiyotlar:

1. Норматов У. Ижод сехри. –Тошкент, “Шарқ”, 2007.
2. Расулов А. Бадиийлик – безавол янгилик. –Тошкент, “Шарқ”, 2007. –Б. 335.
3. Расулов А. Янги замон –янги қаҳрамон. –Тошкент, “Адабиёт ва санъат”, 1976. –Б. 135.

ALISHER NAVOIY IJODINING O'RGANILISHI

Xudoyberdiyeva Ma'mura Nabiyevna
Qo'qon shahar 36-maktab
ona tili va adabiyoti fani o'qituvchisi
tel: 90-589-45-20
e-mail:ma'mura@mail.ru

Annotatsiya: Maqolada mumtoz adabiyotimizning yetuk namoyandasi Alisher Navoiyning shaxsiy hayoti, ijodiy faoliyati, do'stlari, bilan bo'lgan munosabatlarining olimlar tomonidan o'rganilishi va boshqa masalalar bayon etilgan.

Kalit so'zlar: Navoiy shaxsiyati, ma'naviy yetuklik, navoiyshunoslik, tilshunos

Navoiy shaxsiyati, asarlarining yoshlarimizni ma'naviy yetuk, har jihatdan mukammal qilib tarbiyalashdagi o'rni benihoyadir. Navoiy umrini xalq va yurtga bag'ishladi. U shoir, adabiyotshunos, donishmand, tarixchi, tilshunos, o'zbek adabiy tiliga asos solgan, ilm-fan homiysi, donishmand-qisqasi ulkan san'atkori.

Navoiy ijodiga qiziqish, o'rganish o'z davridan boshlandi. Navoiy hayoti va ijodini o'rganishdagi birinchi manba uning o'z asarlaridir. Uning barcha asarlarida, ayniqsa «Munshaoot», «Vaqfiya», «Xamsat-ul-mutahayyirin», «Xutbai davovin», «Majolisun nafois», «Muhokamatul-lug'atayn» kabi asarlarida hayoti va faoliyatiga doir ko'p ma'lumotlar bor. Ularda Navoiyning shaxsiy hayoti, ijodiy faoliyati, ayrim asarlarining yozilish tarixi, obodonchilik borasidagi ishlari, do'stlari, dushmanlari bilan bo'lgan munosabatlari va boshqa masalalar bayon etilgan.

«Boburnoma»da esa Navoiy shaxsiy hayoti, asarlari bilan boo'liq anchagina ma'lumotlar keltiriladi.

Bulardan tashqari, Jomiyning «Yusuf va Zulayho», «Xiradnomai Iskandar», «Bahoriston» kabi asarlarida ham ma'lumotlar bor. Navoiy keyingi asrlarda yaratilgan ko'pgina tazkira va tarix kitoblari va memuarlardan ham o'rinni olgan. Lutf Alibek Ozarning «Otashkada», Som Mirzoning «Tuhfai Somiy», Faxriy Hiraviyning «Latofatnama», Mirzo Haydar Duo'latning «Tarixi Rashidiy» asarları shular jumlasidandir.

Navoiy hayotini o'rganishda xalq og'zaki ijodining o'rni ham katta. Navoiy haqida o'zbek, tojik, turkman va boshqa xalqlar og'zaki ijodida ko'plab ertak, afsona, hikoyatlar yaratilgan. /Bu jihatdan M.Jo'raev tomonidan tuzilgan «El desa Navoiyni...» kitobini eslash kifoyadir.

Yevropaliklar XVI asrlardan boshlaboq Navoiy asarları bilan tanisha boshlagan bo'lsada, Navoiy ijodini o'rganish asosan XIX asrda boshlandi. Fransuz sharqshunosi Katrmer 1841 yilda bosilgan majmuasiga Navoiyning «Muhokamatul-lug'atayn» va «Tarixi mulki Ajam»ni kiritdi. Rus olimi I. Berezin «Turk xrestomatiyasi» kitobida Navoiy asarlaridan bir necha parcha berdi. Navoiy faoliyatini o'rganish Nikitinskiyning «Amir Nizomiddin Alisher, uning davlat va adabiyot sohasidagi ahamiyati» nomli magistrlik dissertasiyasi /1856/ bilan boshlandi. U Navoiyni tarjimon shoir deb baho berdi. 1861 yilda Istambuldagi «Osyo» jurnalida Belinning Navoiy haqidagi maqolasi bosilib chiqdi. U Navoiyni tarjimon dedi. Fransuz tarjmoni Bloshe Navoiy asari qimmatini pasaytirdi. Rus sharqshunosi Il'minskiy Navoiyning «Muhokamat ul-lug'atayn» asarini kengroq o'rganib, uni o'zbek tili uchun kurashchi sifatida tasvirlaydi. Bartold «Mir Alisher va siyosiy hayot» asarida «Navoiy taqlidchi shoir» degan fikrni takrorladi.

XX asrda Navoiyni o'rganishga jiddiy kirishildi. o'ziga xos navoiyshunoslik yuzaga kelди. O'zbek navoiyshunoslari, boshqa xalqlar olimlari Navoiy asarlarini o'rganish borasida ish olib bordilar. Professor Fitrat Navoiy asarları, she'rlari, forsiy devon va g'azallari haqida tadqiqot yaratdi. Navoiy tug'ilganining 500 yilligi munosabati bilan 1941 yilda bir qancha ishlar amalga oshirildi Navoiy asarları, dostonları, Ayniy tomonidan «Xamsa»ning qisqartirilgan varianti nashriga tayyorlandi. «Chor devon», «Muhokamat ul-lug'atayn», «Mahbubul qulub» va boshqalar nashr etildi. Boshqa tillarga tarjima qilina boshlandi. 1939 yilda Olim Sharofiddinov «Alisher Navoiy» nomli ilmiy-ommabop asarini nashr ettiradi. 1940 yilda to'plam nashr etildi. Shayxzoda «Genial Shoir» asarini nashr etdi. V.Abdullaev Navoiyning Samarqanddagi faoliyati haqida nomzodlik dissertasiyasi yozdi. Bertel's «Navoiy» monografiyasini yaratdi. Urush yillarda Oybek «Navoiy» romanini yozdi. Navoiy haqida doston, hikoya, dramalar yaratildi. O.Xo'jayev sahnada, R.Hamroev ekranda Navoiy rolini ijro etdilar.

1957 yildan boshlab 9 fevral Navoiy tug‘ilgan kun sifatida o‘tkazib kelinmoqda.

Navoiy hayoti va ijodi, asarlari matnini o‘rganishda I.Sulton, she’riyatini o‘rganishda H. Sulaymon, Shayxzoda, tarjimai holini o‘rganishda A.Qayumov, Navoiy lirikasi, uslubi masalalari uning ijodi bilan bog‘liq turli masalalar, bo‘yicha A.Hayitmetov, «Xamsa» bo‘yicha T.Jalolov, S.Hasanov, M.Afzalov, S.O’aniyeva, Navoiyning she’riyati, tili bo‘yicha A.Rustamov, Navoiyning poetikasi bo‘yicha Yo.Ishoqov va boshqalarning tadqiqotlari yaratildi.

O‘zbek navoiyshunoslari safida N.Mallayev, A.Abdug‘afurov, S.Erkinov, B.Valixo‘jayev, R.Vohidov, N.Komilov, I.Haqqulov, S.Olim, N.Jumaxo‘ja kabi yetuk olimlarimiz ham bor. Bunguni kunda Navoiy merosining yangi qirralari, diniy-tasavvufiy mohiyatiga e’tibor qaratilmoqda.

Foydalanimanligan adabiyotlar:

1. A. Navoiyning adabiy mahorati masalalari. Maqolalar to‘plami T.:1993
2. A. Navoiy “Xamsa” si (maqolalar to‘plami).Tadqiqotlar. Toshkent-1986
3. Vohidov R.J., Eshonqulov H.P. “O‘zbek mumtoz adabiyoti tarixi” Toshkent-2006
4. Islom tasavvufi manbalari. - T.: O‘qituvchi, 2005.

MUSTAQILLIK YILLARIDA CHO'LTON IJODINING O'RGANILISHI

*Yarashova Zarnigor Abdulla qizi
Buxoro viloyati Vobkent tumani
15- umumta'lim maktabi
ona tili va adabiyoti fani o'qituvchisi
tel: 97-282-95-94
e-mail:yasharova@mail.ru*

Annotatsiya: maqolada mustaqillik yillarida Cho'lpon ijodi, shaxsi, asarlarini o'rganish, she'rlarini va romanlarini qaytadan tadqiq etishga keng yo'l ochilishi, adabiyotshunoslarning ijodiga qarashlari masalasi yoritilgan

Kalit so'zlar: mustaqillik, shoir va yozuvchi, tadqiqtolar yaratish, asarlarini chop etish

Mustaqillik davrining o'zbek adabiyotiga bergen yana bir ne'mati shundan iborat bo'ladiki, sho'rolar davrida qatag'on qilingan, asarlarini o'qish o'rganish man qilingan shoir va yozuvchilar ijodini xalqimizga qaytarib berish imkoniyati tug'ildi. Ulug' ijodi haqida keng ko'lamdag'i tadqiqtolar yaratish, asarlarini chop etish, ular ijodi bilan xalqimizni kengroq doirada tanishtirish masalalari kun tartibiga qo'yilsa va bu sohada talaygina xayrli ishlar amalga oshirila boshlandi. Jumladan, Abdulla Qodiriy, Cho'lpon, Fitrat kabi millat fidoiyalarining ijodini o'rganishga keng yo'l ochildi.

1989-yilda sobiq hukumat tomonidan Cho'lpon ijodlarini o'rganish bo'yicha komissiya tuzildi. Komissiyaning asosiy vazifasi shundan iborat ediki, sho'rolar davrida qatag'on qilingan Cho'lpon ijodi, shaxs sifatida o'zining qatag'on qilinishi qay darajadaadolat bo'lgan yoki bu ish noxaqlik bilan amalga oshirilganmi? Shu masalalarni hukumat komissiyasiadolatli o'rganib ijodkor asarlarini o'rganish, ularni shaxs sifatida ham oqlash lozimligi haqida maxsus qaror qabul qilindi. Shundan keyin Cho'lpon asarlarini o'rganish, she'rlarini va romanlarini, umuman, uning barcha ijod namunalarini xalqimizga qaytarib berish kerak degan qarorga kelindi.

Ushbu qarordan keyin Cho'lponning she'riy kitoblarini, "Kecha va kunduz" romani, dramalari chop etildi. Abdulla Qodiriy ijodi bo'yicha ham keng doirada tadqiqtolar olib borish, asarlarini qayta-qayta bosib chiqarishga sharoit tug'ildi. Bir so'z bilan aytganda,adolatsiz tuzumning adolatsiz qonunlari tufayli qatog'on qilingan shoir va yozuvchilar, xalqimiz, kitobxonlar qalbidan hech qachon o'chmagan, doimo sevimli yozuvchimiz bo'lib kelgan Cho'lpon tom ma'noda xalqimizga qaytarib berildi. Sho'rolar tuzumining adolatsiz mafkurasi sekin tanqidga uchradi.

Ijtimoiy-siyosiy hayotdagi bunday o'zgarishlardan keyin o'zbek adabiyotshunosligi va tanqidchiligidagi Cho'lpon va Fitrat ijodini har tomonlama chuqur, milliy mafkura manfaatlari ruhida qayta o'rganish, istiqlol kuychilarining o'zbek adabiyoti oldidagi ulug' xizmatlarini ko'rsatish, ularning shoirlilik va yozuvchilik mahoratlarini ohib berish maqsadida bir guruh o'zbek olimlari belni maxkam bog'lab ishga kirishdilar.

Mustaqillik arafalarida bu ishga kirishgan olimlar safida Ozod Sharafiddinov, Matyoqub Qo'shjonov, Hamidulla Boltaboyev, Umarali Normatov, Baxtiyor Nazarov, Ibrohim Xaqqulov kabi olimlar borligi quvonarli faktidir. O. Sharafiddinov dastlabki olimlar qatorida Cho'lpon ijodi haqida salmoqli maqolalar bilan matbuotda chiqdi. Atoqli olimning Cho'lpon ijodi to'g'risidagi "Cho'lponni anglash baxti" degan nomidagi turkum maqolalari va maxsus kitobi o'zbek cho'lponshunosligining ilk poydevori bo'ldi desak mubolag'a bo'lmaydi.

I.Xaqqulovning Cho'lponning "Baxorni sog'indim" she'riy to'plamiga yozgan so'zboshisi va boshqa bir qancha Cho'lpon she'riyati haqidagi maqolalari ham o'sha davr cho'lponshunosligiga salmoqli hissa bo'lib qo'shildi. Bu an'ana boshqa olimlar tomonidan ham davom ettirib Cho'lpon ijodi to'g'risida ko'p maqolalar bosildi. K. Yo'ldoshev, U. Normatov, U. Xamdamov, N. Xudoyberganov, N. Jabborov va yana o'nlab adabiyotshunos olimlar, tanqidchilar Cho'lpon ijodini, uning "Kecha va kunduz" romanini har xil yo'nalishlarda tadqiq etishdi. I. Sulton, B. Axmedov, A. Qayumov kabi olimlarning ham Cho'lpon merosiga bag'ishlangan maqolalari jamoatchilikka ma'lum. O'zbek adabiyotida, u o'zbek adabiyotshunosligida adabiyotshunos olim Naim Karimovning shoir ijodini tahlil qilishdagi maqolalari, xususan, olimning "Cho'lpon" nomli ma'rifiy romani Cho'lpon ijodini o'zbek kitobxonlari, mutaxassislar o'rtasida targ'ib qilishning eng yaxshi namunasi bo'ldi. Adabiyotda shunday shoir, yozuvchilar bo'ladiki, ularning ijodini

o‘rganishni sanoqli tadqiqotlar, maqolalar yoki kitoblar bilan chegaralab bo‘lmaydi. Ularning merosi, asarlari qanchalik ko‘p o‘rganilsa, ijodning sirlari, mahorati qirralari ochilib boraveradi.

Foydalaniman adabiyotlar:

1. Cho‘lpon. “Yana oldim sozimni”. Tashkent, Literature and art, 1991.
2. Cho‘lpon. “Adabiyot nadur”. Tashkent, Cho‘lpon, 1994.
3. Abdulhamid Cho‘lpon. “Go‘zal Turkiston”. Tashkent, Ma’naviyat, 1997.
4. Cho‘lpon. “Asarlar”, Uch jildlik. Tashkent, Xazina, 1997-1998.
5. Sharafiddinov O. “Cho‘lpon”. Tashkent, Cho‘lpon, 1991.
6. Sharafiddinov O. “Cho‘lponni anglash”. Tashkent, Xazina, 1994.
7. Karimov N. “Cho‘lpon”. Tashkent, Fan, 1991.

МАHMUDXO‘JA BEHBUDIYNING JADIDCHILIK FAOLIYATI

*Yulchibayeva Gulasal Sharifovna
Qo‘qon shahar 36-maktab
ona tili va adabiyoti fani o‘qituvchisi
tel: 90-589-45-20
e-mail:yulchibayeva@mail.ru*

Annotatsiya: maqolada Behbudiyning jadidchilik harakatiga qo‘shtan ulkan hissasi, publisist sifatidagi faoliyati, matbuot sahifalaridagi chiqishlari, ma’rifatparvarlik g‘oyalari ilgari surilgan

Kalit so‘zlar: jadidchilik harakati, matbuot va teatr, ma’rifatparvarlik, fidoiylik

A.Sadiy ta’biri bilan aytganda “O‘zbek milliy adabiyotining negiz-toshini” qo‘yanlardan biri Mahmudxo‘ja Behbudiylar 19-asr oxiri, 20-asr boshlarida Turkistonda keng qanot yoygan jadidchilik harakatining bayroqtdori hisoblanadi. O‘zbek publisistikasi, dramaturgiyasi, yangi tizimdagagi pedagogikasi taraqqiyotini Behbudiylar nomisiz tasavvur etish mumkin emas.

Mahmudxo‘ja Behbudiylar xalq maorifining chinakam jonkuyari, milliy qahramonlaridan biriga aylandi. Sayohatdan ona yurtiga qaytgach, bu yerda “Usuli savtiya”ga asoslangan jadid maktabi ochadi. O‘quvchilar savodxonligini oshirish, o‘qitishni yanada yaxshilash maqsadida chet ellardan keltirgan darslik, qo‘llanmalardan tashqari o‘zi ham bir necha darsliklar yaratadi va o‘z hisobidan nashr qiladi. Muallimning “Risolii asbobi savod” (1904), “Kitob ul-Atfol” (1906), “Aholi geografiyasiga kirish”, “Matoali jo‘g‘rofiyai umroni”, “Muxtasari jo‘g‘rofiyai rusi” (“Rusiyaning qisqacha geografiyasi”), “Muntaxabi jo‘g‘rofiyayi umumiy, “Muxtasari tarixi Islom”, “Amaliyoti Islom” kabi darsliklari o‘z davrining mashhur dasriklariga aylandi va qayta nashr qilindi. Malumotlarga qaraganda, 1914 yilda yana bir marta Turkiyaga borib, Samarqand maktablari va kitobxonalar uchun ko‘plab kitoblar olib kelgan.

Behbudiylar xalqning ko‘zini ochishda matbuot hamda teatrning roliga alohida e’tibor bergan. Birinchi Jahon urushi arafasida chiqa boshlagan “Samarqand gazetasi”, “Oyna” jurnalining nashr etilishi bevosita Behbudiylar nomi bilan bog‘liqidir. Samarqandda teatr gruppalarini tashkil etish va ularni repertuarlarini maoalliy mualliflarning pesalari bilan taminlash borasida ham Behbudiylar g‘ayrat ko‘rsatgan.

Albatta, bunday jasoratli harakatlar xalqning ko‘zini ilm nuri bilan ochishga intilishlar, mustaqil Turkiston uchun kurashish yangi proletar hukumatiga ham, eski Buxoro amirligiga ham yoqmas edi. Shuning uchun undan qutulish yo‘llari izlandi, topildi va tezda ishga solindi va shunday qilib, istiqlolimiz bayroqtdori, o‘zbek xalqining jonkuyar farzandi mufti Mahmudxo‘ja Behbudiylar 1919 yilda Qarshi shahrida qo‘lga olinib, pinhona o‘ldirib yuborildi. Uning o‘limi haqida habar 2 yildan keyingina ma’lum bo‘ldi.

Behbudiylar eng avvalo, publisistik sifatida mashhur bo‘ldi. Inqilobgacha bo‘lgan matbuot sahifalarida Behbudiychalik faollik ko‘rsatgan boshqa bir publisistsi topish mushkul. Uning maqolalari faqat Turkiston doirasidagina emas, balki kavkaz, Volga bo‘yi matbuotida ham tez-tez bosilib turardi. Uning maqolalarida ma’rifat muammolaridan tortib, ijtimoiy adolatsizlik muammolarigacha dadil ko‘tarildi. Muallimning maqolalari asosan ilm olishga chaqirish, til o‘rganishga da’vat bilan sug‘orilgan. “Yoshlarga murojaat”, “O‘quvchilarga yordam kerak”, “Ibtidoiyo maktablarning tartibsizligi yoxud taraqqiyotning yo‘li”, “Bizga isloh kerak”, “Muhtaram yoshlarga murojaat”, “Ehtiyoj millat”, “Bizni kemirguvchi illatlar”, “Ahvolimiz yoki murodimiz”, “Millatni kim isloh etar?”, “xaq olinur, berilmas” singari maqolalarida millatni tanazzulga sudraguvchi illatlar - ortqcha sarf harajatlar, loqaydlik, ishyoqmaslik, savodsizlik, ongsizlikka qarshi o‘t ochiladi. Behbudiyning takidlashicha, millatni o‘stirish, uni olamga tanitish, jamiyatni taraqqiy ettirishning yagona yo‘li ilmdadir: “haqiqatda taraqqiy va taomil uchun birinchi yo‘l va asos maktubdur...” yoki “ilm – ma’rifatsiz hech bir millat hayot maydonida tura olmas”. “Teatr nadur?” maqolasida esa bu savolga o‘zi javob berib, “Teatr ibratnomadur, teatr vazxonadir, teatr tazir adibidur” deya javob beradi. Uning takidlashicha, teatr ibodatxona ekan, uni xalq orasiga ko‘proq olib kirish kerak.

Behbudiyning o‘limidan 2 yil o‘tgandan keyin uning “Vasiyatnoma”si e’lon qilindi. Behbudiyning shogirdi, zamondoshi Hoji Muin tomonidan “Inqilob” jurnalining 1922 yil 1-sonida bosingan bu “Vasiyatnoma”dan ma’lum bo‘lishicha, Behbudiylar xazratlari shunday daxshatli

daqiqalarda ham o‘zining shaxsiy taqdiri haqida emas, balki kelajak avlodni taqdiri to‘g‘risida qayg‘uradi: “Biz o‘z taqdirimizni bilib turibmiz, xotirjam turib oxiratimizni kutmoqdamiz, jonioimizni, hayotimizni xalqimiz ma’rifati yo‘liga bag‘ishlaganimiz bilan taskin topmoqdamiz” deddi-da, shogirdlariga murojaat qiladi: “...Ey, Turkiston maorifi ishlarida bo‘lg‘on o‘rtoq va o‘g‘lonlarim! Men o‘zim garchi bandi bo‘lsam-da, sizlarni esimdan chiqarmayman va sizlarga bir oz vasiyat qilib o‘taman. Sizlarga vasiyat qilaman: maorif yo‘lida ishlayturg‘on muallimlarning boshini silangizar! Maorifga yordam etingiz! O‘rtadan nifoqni ko‘taringiz! Turkiston bolalarini ilmsiz qo‘ymangizlar! hammaga ozodlik yo‘lini ko‘rsatingizlar! Bizdek maorif qurbanlarini yo‘qlangizlar! Ozodlikni tezlik ila yuzaga chiqaringizlar! Mumkin qadar yangi maktablar ochish, shuningdek maorif va xalq saodatini taominlash sohasida tinmay ishlash bizga eng yaxshi xaykal bo‘ladi!”

Behbudiy hazratlari avlodini ilmsiz qoldirmaslikni o‘ylab yashadi. Bu haqiqiy ma’nodagi jasorat va u ibratga loyiqdir.

Foydalilanigan adabiyotlar:

1. B.Qosimov, U.Dolimov. Ma’rifat dar g‘alari. T., 1990
2. Milliy uy g‘onish. Ilmiy maqolalar to‘plami. ToshDU, 1993.
3. Qosimov B. Jadidchilik. “Milliy uy g‘onish” to‘plami. ToshDU. 1993.
4. Rizaev SH. Jadid dramasi. T., 1997.

FOLKLOR-XALQ OG'ZAKI IJODI

*Yusupova O'lmasxon Jaloliddinovna
Oltiariq tumani 24-maktab
ona tili va adabiyoti fani o'qituvchisi
tel: 90-782-19-84
e-mail:yusupova@mail.ru*

Annotatsiya: maqolada folklor an'analari, avloddan avlodga o'tib kelgan jamoa ijodi mahsuli, qadim zamonlarda ilk bor yuzaga kelgan folklor asarlari, xalq tomonidan ijod qilingan va ijro etilgan asarlar haqida fikrlar keltirilgan

Kalit so'zlar: xalq og'zaki ijodi, folklor an'analari, xalq donoligi, an'anaviylik

Folklor xalq tomonidan asrlar davomida yaratilib, avloddan avlodga, ustozdan shogirdga o'tib kelgan jamoa ijodi mahsulidir. Ma'lumki, qadim zamonlarda ilk bor yuzaga kelgan folklor asarlari xalq tomonidan ijod qilingan va ijro etilgan. Keyinchalik esa talantli kishilar tomonidan yaratilgan. Ular o'z ijodida qabila va urug' odatlari, dunyoqarashi, e'tiqodi, tabiat bilan bo'lgan munosabatlari haqida hikoya qiladilar.

Xalq kuychisi (baxshi, ertakchi, qo'shiqchi) xalq jamoasi tomonidan yaratilgan asarlarni mexanik tarzda boshdan oxirigacha so'zma-so'z yod aymaydi, balki unga ijodiy munosabatda bo'lib, o'zidan nimadir qo'shami, boyitib boradi. Shuning uchun ham u kuylayotgan asarini hamisha "xalqniki" deb tan oladi. Demak, folklor asarlarida xalq jamoasi ijodi tushunchasi, hech mahal individual ijod o'rmini inkor etmaydi.

Ijtimoiy-siyosiy munosabatlarning takomillashuvi xalq estetik tafakkurning o'sishi jarayonida davrlar o'tishi bilan alohida ijrochilar – qo'shiqchi, ertakchi, baxshi, qiziqchi va xalfalar o'z mahoratlari bilan yaqqol ko'rina boshlaganlar. Ammo bu iste'dod sohiblari ham xalq zakovatidan oziq olib og'izdan-og'izga o'tib kelgan asarlarni ijro etganlar va albatta, o'zlari ham ularga nimadir qo'shib, shaxsiy mahoratlarini namoyon etganlar.¹

Folkorda an'anaviylik. An'anaviylik – xalq ijodi mahsuli. U o'zining ijtimoiy-tarixiy manbalariga ega. Ma'lumki, folkloarning dastlabki namunalari ibtidoiy jamiyatda yaratilgan, ularda o'sha zamon kishilarining nisbatan qaror topgan urf-odatlari va o'ziga xos dunyoqarashlari aks etgan. Bu hol folklor asarlar shakli, sujet, obrazlari va motivlarining muayyan barqarorlik kasb etishini ta'minlagan.

Xalqning asrlar davomida shakllangan badiiy zavqi – estetik didi bor, folklor hamisha shu xalqona estetik tamoyillarga amal qilib yashaydi bu xalq og'zaki ijodi uchun xos qonuniyatdir. Folklor asarlarining og'zaki yaratilish va og'zaki ijro etilishi ularning barqaror shakllari – an'analarini yuzaga keltirgan. Masalan, qahramonlik tipidagi ertak va dostonlar o'rtasida janr e'tibori bilan ma'lum darajada tafovut mavjud bo'lsa ham, badiiy uslub an'anaviy shaklga ega. An'anaviy dostonlarning qahramonlari ko'pincha g'ayri-tabiiy tug'ilishlari, cheksiz kuch-qudratga ega ekanliklari bilan ajralib turadilar. Xalq orzu-umidi va intilishlarini ifodalovchi bunday ideal qahramonlargaadolat va haqiqatni qaror toptirishda ilohiy homiyalar (Hazarati Xizr, qirq chilton, Hazrati Ali, Bobo Qambar va hokazo) ruhiy madadkorlik qiladilar. Xalq dostonlaridagi qahramonlarning safar oldidan ot egarlashi, ota-onadan oq fotiqa olishi, qahramon va otning uzoq safar yo'lidagi holati, poygada qatnashishi, dushman bilan jang olib borishi kabi lavhalar asardan asarga, ijrodan ijroga (kichik o'zgarishlar bilan) ko'chib yuruvchi barqaror an'anaviy shakllar hisoblanadi. Xalq dostonlaridagi mana shunday o'ziga xos xususiyatlar haqida professor T.Mirzaev, S.Mirzaeva kabi folklorshunoslar maxsus tadqiqotlar yaratganlar.² Masalan, ot egarlash an'anasi mohiyat e'tibori bilan o'zbek romantik dostonlarida deyarli bir xil xarakterga ega. Odatda jangovar ot egarlash bo'lgach, qahramon unga murojaat qilib, o'zining sog'-omonligi shu jonivorga bog'liqligini aytib, undan o'z maqsadiga ildam etkazishini so'rab, murojaat qiladi. Ushbu murojaat ba'zan biroz shakliy o'zgarishlar bilan barcha baxshilarda bir xil qo'llaniladi.

¹ Машарипова З. Ўзбек халқ оғзаки ижоди. Т.: 2008, 4-6-бетлар.

² Мирзаев Т. "Алпомиш" достонининг ўзбек вариантлари. Т.: "Фан", 1968; Мирзаева С. Ўзбек халқ романтик достонлари поэтикаси. Т.: "Фан", 2004.

Uzoq asrlar, ming yillar o'tsa ham yozma adabiyot namunasining muallifi ham, yozilgan vaqt ham aniq bo'ladi. Chunki o'sha asarni yaratgan ijodkor o'z ismi sharifinin asarda zikr etadi. Xalq ijodida esa biz bunday holatni ko'rmaymiz. Folklor asarlari muallifining noaniqligi – anonimligi, o'sha asarning qachonlardir muayyan ijodkor tomonidan yaratilganligini inkor etmaydi. Folklor asarlari qachonlardir alohida talantli bir shaxs (individ) tomonidan to'qisada og'zaki ijod bo'lganligi, nomi biron joyda zikr etilmaganligi bois, avloddan avlodga o'tish jarayonida xalq ijodi namunasiga aylanib ketadi. Xalqning talantli vakillari tomonidan qayta-qayta ishlaniib, sayqal topib, mukammallahish boradi.

Variant – ma'lum bir asarning jonli epik an'ana zaminida vujudga kelgan, bir-birini inkor etmasdan, yonma-yon yashay oladigan va o'zaro farqlanuvchi turli tuman nusxalaridir. Bir asarning rang-barang variantlarda namayon bo'lishiga xalq ijodkorlarining dunyoqarashi, ijodiy salohiyati, o'ziga xos usul va uslubi sabab bo'ladi. Masalan, "Alpomish" dostonini Fozil Yo'ldosh o'g'li, Ergash Jumanbulbul o'g'li, Po'lkan Jonmurot o'g'li kabi o'nlab nomdor baxshilar ijro etganlar. Lekin ularning ijrolari ba'zi bir o'ziga xos jihatlari bilan bir-biridan farqlanib turadi. Fozil shoir ijro jarayonida qahramonlik yo'nalishiga alohida urg'u berib, asarni mukammallashtirsa, Po'lkan shoir diniy-falsafiy o'rnlarga alohida diqqatni qaratadi, Ergash Jumanbulbul esa ishq-muhabbat yo'nalishini jo'shib kuylaydi. Mana shu tariqa bitta asarning xilma-xil namunalari paydo bo'ladi. Folklorshunos olimlarning ma'lumotlariga qaraganda "Alpomish" dostonining o'ttizdan ortiq variantlari mavjud. "Go'ro'g'li" turkumidagi dostonlarning esa yuzdan ortiq variantlari bor.

Foydalaniman adabiyotlar:

1. Madaev O., Sobitova T. O'zbek xalq og'zaki poetik ijodi, T.: Sharq, 2003.
2. Машарипова З. Ўзбек халқ оғзаки ижоди. Т.: 2008, 4-6-бетлар.
3. Mirzaev T. "Alpomish" dostonining o'zbek variantlari. T.: Fan, 1968.
4. Мирзаев Т. Ҳоди Зариф сұхбатлари. -Тошкент, 2013. 314 б.
5. Мирзаев Т.Халқ баҳшиларининг эпик репуртуари.–Тошкент: Фан, 1979.–73 бет.

**"ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАР"
МАВЗУСИДАГИ РЕСПУБЛИКА 20-КҮП ТАРМОҚЛИ
ИЛМИЙ МАСОФАВИЙ ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИЯ
МАТЕРИАЛЛАРИ**

(8-қисм)

Масъул мухаррир: Файзиев Шохруд Фармонович
Мусаҳҳиҳ: Файзиев Фарруҳ Фармонович
Саҳифаловчи: Шахрам Файзиев

Эълон қилиш муддати: 30.09.2020

Контакт редакций научных журналов. tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000